

GELİŞİM ERZURUM

Yıl 6 | Sayı 32 | Temmuz/2024 | 90TL. | ISSN 2757-5020

**Ethem Dede, Ethem Dede,
gömleği keten dede.
Bul şehrimin kaybettiklerini,
sana bir dua edem dede.**

“Bar: Suat Kılınboz”

içindekiler

02

23 Temmuz'a Doğru Erzurum
Abdurrahman ZEYNAL

06

Devlet
Alihan ÇERÇİ

10

Küçük Kırmızı Tavuğun Hikayesi
Adnan KÜÇÜKALİ

12

Türkiye'de Çocuklara Verilen İsimlerde
Sosyo-Kültürel Etkiler
Başak UNCU YILMAZ

20

Kırgız Destanlarında "Kökbörü" Oyunu
Zehra BAYIR

26

Yahya Kemal'in "Akıncı" Şiirinden "O Rüzger"
Nezahat ÖZCAN

32

Bir Hastane, Bir Öykü
Hakan Hadi KADIOĞLU

GELİŞİM ERZURUM

Palandöken Gelişim
Derneği'nin yayın organıdır

İSSN: 2757-5020

Yıl 6 | Sayı 31

Mayıs 2024 | 90 TL

İmtiyaz Sahibi

Lokman LOKMACI

Yazı İşyeri Sorumlusu

Numan ÜN

Sayfa Tasarımı

Elena Özdemir

İletişim

Solakzade Mahallesi
2. Marketler 13. Çarşı Sokak
Palandöken/ ERZURUM
0 (530) 544 76 72

gelisimerzurumdergisi@
gmail.com

Baskı & Cilt

BERİKAN OFSET
MATBAA
Gersan Sanayi Sitesi
Yenimahalle/Ankara

Matbaa Sertifika Numarası

47109

23 TEMMUZA DOĞRU ERZURUM

Abdurrahman ZEYNAL

1914'de başlayıp 1918'de sona eren birinci dünya savaşı Türk milletinin büyük kayıplarıyla sonuçlandı. Osmanlı Devleti milyonlarca kilometre kare toprak kaybının yanında milyonlarca insanını şehit verdi ve Anadolu'ya sıkıştı. İstanbul ve Anadolu'nun; sağ, solu, güneyi, kuzeyi işgal edildi. Mondros mütarekesi sonuncu İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan Anadolu'yu işgale başladılar.

Doğuda Ermeniler boş durmadılar. Erzurum ve ilçelerinde yakmadıkları köy, şehit etmedikleri Türk geride bırakmak istemediler. Adana'dan Kars yaylalarına kadar bölgede büyük Ermenistan hayali kurup "Wilson Prensiplerinden" ve batılılardan güç alarak kuracakları sözde "Büyük Ermenistan" için bu bölgelerde alçakça cinayetler işlediler. Erzurum'da bu cinayetlerden fazlasıyla nasibini aldı.

1918'e gelindiğinde nüfusu seksen

binlerden sekiz bine düşen bir Erzurum var idi. Şehir Ermeni çeteciler tarafından tamamen yakılmış, yıkılmış, ekonomik kaynakları yok edilmiş ve İstasyon barakalarında, yanık dere, Ezirmikli konağında, Hacı Ahmet Hanında, Mürsel Bey Konağında ve şehrin sokaklarında bir gecede 11 binden fazla insanını kaybetmiş bir haldeydi. Açlık, yokluk ve fakirlik kol geziyordu. Ekilecek tohum bile yoktu. Tek kelimeyle şehirde felaket kol geziyordu.

*Ordu şehre girerken
iki yıldır kurtların
yediği insan iskeletleri
görülürken yanmış
insan cesetlerinin
koku duyluyordu.*

Ordu şehre girerken iki yıldır kurtların yediği insan iskeletleri görülürken yanmış insan cesetlerinin kokusu duyuluyordu. İşte Erzurum bu haldeydi.

Savaş bitmiş Ermeniler kaçmış, Orta Anadolu'ya gidenler geri dönmeye başlamıştı. Onları boş ambarlar, yıkılmış evler ve hastalıklar bekliyordu. Bütün bunlara karşı Belediye Başkanı Zakir Bey çok çalışarak halkın yaralarını sarmaya başlamış, bu uğurda kendisine Müftü Solakzade Sadık, Hacı Fehim, Hoca Raif, Hacı Hafız gibi siviller, Binbaşı Küçük Kazım (Yurdalan), Binbaşı Faruk, Binbaşı Ragıp, Binbaşı Nazım, Binbaşı İbrahim ve Alay kâtibi Kara Hacı yardım ettiler. Milli Eğitim Müdürü Saib, Sağlık Müdürü Dr. Cimillizade Salim, Dr. Tefik, Dr. Sadi. Hâkim Kınalızade Zühtü, Hâkim Münir (Alpagut), Defterdar Ali ve Öğretmen Faik gibi zatlar ellerinden geleni yaptılar.

Anlaşmanın 24. Maddesi açıkça Erzurum'un Ermeniler verileceğini ifade etmektedir.

Albayrak Gazetesi ve Süleyman Necati:

Mütareke sonrası Albayrak ve Süleyman ayrılmaz bir ikili oluşturarak hararetli yazılarıyla Erzurumluyu uyar-maya, cesaretlendirmeye ve kurtuluşa hazırladılar. Taşmağazaların karşı-sındaki Albayrak matbaası bu uğur-da mürekkeplerini kullandı. Gazete sadece Erzurum'un sesini değil bütün Vilayat-ı Şarkiye'nin sesi olmuştur."-Vilayat-ı Şarkiye Ermenistan Olamaz" başlığı da bu nedenle her nüshada yer almıştır.

30 Ekim 1818'de Mondros Mütarekesi imzalanınca Erzurumluyu yeni bir telaş almıştır, Çünkü anlaşmanın 24. Maddesi açıkça Erzurum'un Ermeniler verileceğini ifade etmektedir. Hastahane baştabibi Dr. Fuad Sabit Bey Mütarekenin olmasına sevinirken Necati Bey anlaşmayı dikkatlice okuyunca şu yorumu getirdi. "Ermeni çeteleri, mahalli asayiş yapılına, İtilaf idaresi Erzurum'a girecek ve Ermenilerde Türkleri keserek, ekseriyet teminine çalışacaklardır. Ermeni bulunmayan buraları savunmamak namussuzluktur."

Ülkede bunlar olurken Erzurum ve çevresinde milli hareketler başlı-yordu. 5 Kasım 1918'de "Kars İslam Şurası" teşkil edildi. 30 Kasım'da bu şura Kars kongresini toplayarak yö-renin selameti için kararlar aldı. Ardahan'da milli uyamıştaki yerini aldı. 30 Ocak 1919'da ilk, 7-8 Ocak tarihlerinde ikinci toplantısını yaparak gerekli kararları aldı. 17-18 Ocak tarihlerinde toplanan Kars kongresinde "Cenubi Garbi Kafkas Hükümeti Muvakkata-ı Milliyesi teşkil edildi. Artık her yerde Albayrak gazetesinin sloganlaştırdığı "Doğu illeri Ermenistan olamaz" ifadeleri beyinlerde ve kalplerde yer etti.

İstihlas-ı Vatan ve ilk tepki:

Nalbantoğlu Yzb. İsmail, Alay Müf-tisi Nusret, Emekli Binbaşı İdris ve Süleyman Necati Merkez Umuminin üyesi Hilmi ve İttihatçı Ebulhindili Cafer çevreye "İstihsal-ı Vatan" fikrini yaymaya çalıştılar. Bunlara sivil ve as-keri bürokraside destek verdi.

Erzurum'un Milli Marşı

İstiklal marşımızın olmadığı dönemlerde Sıtkı Dursunoğlu'nun yazdığı şiir, Erzurum ve çevresindeki okullar-da okutuldu.

Erzurum Marşı:

*Tarihler ağlar vatan yatarken
Eller öz vatanda nara atarken
Ufukta ümidin nuru batarken,
İlk sesi haykıran yüce Erzurum
Vatanı Kurtaran yüce Erzurum
Ufak bir tepreyiş bir atlayışla
Ümitler aşlayan bir atlayışla
Altı bin senelik bir yaşayışla
Canavar ağızını yırtan Erzurum.
Ümitsizlikleri kıran Erzurum
Vatana ümitsin, bayrağa rehber
Tarihin bağrında sesin inilder
Milli vicdan doğar, senden alır fer
İlk sesi haykıran yüce Erzurum
Vatanı kurtaran yüce Erzurum*

Doğu Anadolu Vilayetleri Müdafa-i Hukuk Cemiyet- lerinin Kurulması:

Mondros Mütarekesinin 24. Madde-si sonucunda İstanbul'da Süleyman Nazif'in gayretleriyle Harputlu Nedim Beyin başkanlığında 2 Aralık 1918 de "Vilayat-ı Şarkiye Müdafa-ı Hukuk-ı Milli Cemiyesi" kuruldu. Cevat Dursunoğlu da bu cemiyetin Erzurum şubesini kurmak için İstanbul'dan Erzurum'a geldi. Cevat Dursunoğlu ve Ahmet Erverdi Beyler Erzurum'a gelerek 3 Mart 1919 da cemiyeti kur-dular.10 Mart'ta resmi izin alınarak

çalışmalara başlandı. Cemiyetin Başkanlığına da Hasankale'li Hakkızade Fehim Getirildi. Sonraki günler cemi-yetin başkanlığı Fehim Bey, Hoca Raif beye devretti.

Cemiyetin öncelikleri arasında Erzu-rum'un bir Türk yurdu olduğunu bü-tün vatsalar kullanılarak anlatılması, gerek şehir içinde gerek sancaklarda okullar açılarak öğrencilerin yetişme-sinin sağlanacak ve ilgili kazalarda teşkilatlar kurularak gerekli çalışma-lar yapılacağı yönündeydi. Cemiyetin toplantı yeri ise "Asarı Terakki mek-tebi" idi.

Kâzım Karabekir'in Erzu- rum'a Gelmesi:

13 Mart 1919'da Kazım Karabekir 15.Kolordu komutanlığına atandı. Kazım Karabekir İstanbul'dan ayrıl-madan önce Mustafa Kemal'le görüşerek samimi bir şekilde görüşerek şunları söyledi " Paşam ben yarın Erzurum'a hareket ediyorum. İstanbul'da ne vaziyette kalırsanız kalınız, bir şey yapmak imkânsızdır. Sukut edersek mahvımız mukadderdir. Behemehâl Anadolu'ya Ordunun başına geliniz. Hemde doğuya. Milletin kur-tuluş hareketi doğudadır. Orda her şey mümkündür. Orduda kuvvetlidir. Halkda beraber gider. İstanbul'da ne siz ve nede kıymetli arkadaşlar fazla kalmayınız. Başka türlü milli birlik ve milli varlık göstermek imkânı yoktur" der ve Gülcemal vapuruyla Trabzon'a doğru yola çıkarak önce Trabzon'a, sı-rasıyla Gümüşhane'ye, Bayburt'a, Aşkale'yi geçerek Erzurum'a gelir.

Paşa Erzurum'a geldiğinde Müda-fa-i Hukukçular ile görüşerek asla silahların teslim edilmeyeceğini be-lirtir. Bu arada İngiliz Rawlinson'la da görüşerek ona da şunları söyler. "Erzurum halkı kaç senedir ermeni mezalimi ile inlemiştir. Bakınız her tarafımız harabe haldedir. Şimdide buralar Ermenistan olacak diye ko-nuşulanlardan halk üzgündür. Öteye beriye karışmak, ordunun komutan-ları ve silahları toplanıyor gibi fikirler vermek günün birinde hayatınıza mal olabilir. Bu halk, pek asabidir. Ben hayatımı tehlikeye koyamam. Sizde uygun hareketiniz isterim" sözleriyle üstü kapalı tehdit etmiştir.

Yunanlılar İzmir'i İşgal Ediyor:

Erzurum'da İzmir'in işgal edildiği 16 Mayıs'ta duyulunca; Kazım Karabekir, Belediye başkanı Zakir Bey ve Müdafa-i Hukuk cemiyeti yöneticileri ve halk son derece üzülmüş ve 18 Mayıs'ta "Lala Paşa Camii" yanında bir nümayiş düzenleyerek olayı protesto edip ilgililere telgraflar çekilmiştir.

Yunan işgalleri devam ederken Erzurumlu durur mu? Muallim Zeliha Faika Hanım öncülüğünde önce Murat Paşa Camii'nde Mevlüt okuttular. Sonra yıkılan hükümet konağında tarihi bir miting düzenleyerek aldıkları kararları başta ABD başkanı olmak üzere tüm itilaf devlet başkanlarına knama telgrafları çektiler.

*Bütün bunlara karşılık
Kazım Karabekir Paşa;
Mustafa Kemal'i ziyaret
ederek 'Paşam ben ve
kolordum emrinizdeyiz'
diyerek o nazik anların
bitmesine sebep oldu.*

Erkekler yine telin mitingleri yaparak işgali kabul etmeyeceklerini bütün dünyaya ilan ettiler. Hınıs, İspir, Pasinler ve diğer ilçelerde protesto mitingleri yapıldı. Alınan kararlar ilgililere çekilerek işgalin kabul edilmeyeceği dünyaya ilan edildi.

Müdafa-i Hukuk cemiyeti bu arada

boş durmuyor Hüseyin Avni Bey başkanlığında toplanarak mahallelerde ölen yaralanan, evleri yıkılanların tespitini yaptırıyor ve faaliyetler için halkın maddi ve manevi desteğini talep ediyordu. Bu arada Cemiyet Erzurum Vilayet kongresinin toplanması içinde adımlar atıyor her kazanın iki temsilci seçerek kongreye katılmalarını istiyordu.

Vilayet Kongresi:

17 Haziran günü başlayan 21 delegenin katıldığı ve beş gün süren kongrede önemli kararlar alındı. Doğu Anadolu'da ki propagandalar, milli duygular ve hürriyet konuları üzerinde durularak Doğu Anadolu'nun ikinci bir "Kırım" yapılmasına izin verilmeyeceği, Osmanlı camiasından ayrılmamayı, bu konuda her türlü

fedakârlığın yapılacağı, Ermeni istilasına şiddetle karşı konulacağı kabul edildi. Teşkilatın işleri yürütebilmesi için para toplanacağı, çocukların okutulması için okulların yapılması ve eğitimin yapılması kararlaştırıldı. Böylece 23 Temmuz kongresine temel olacak çalışmalar tamamlanmıştı.

Mustafa Kemal Paşanın Erzurum'a Gelişi:

3 Temmuz günü Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları Ilıcada karşılanarak İstanbul kapıdan şehre girilmişti. Paşayla birlikte 15 kişilik heyet artık Erzurum'daydı. Mustafa Kemal ve Arkadaşları kalacakları yere yerleştikten sonra gerekli temaslara başladılar. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir, Müdafai Hukuk Cemiyeti yöneticileri Paşayı yalnız bırakmadılar. Bu arada Paşa müfettişlikten alınınca 8 Temmuz gecesi Paşa Askerlikten istifasını açıklıyordu. Mustafa Kemal artık sivildi. İleriki günlerde kendisi için tutuklama emri çıkarılacak, bütün bunlara karşılık Kazım Karabekir Paşa; Mustafa Kemal'i ziyaret ederek "Paşam ben ve kolordum emrinizdeyiz" diyerek o nazik anların bitmesine sebep oldu.

23 Temmuz Kongresinin Açılışı:

Trabzon, Giresun, Sivas, Erzincan, Siirt, Doğubayazıt ve mücavir bölgelerden gelen delegeler ile başladı. Ancak en önemli konuların başında kongreye kimin başkanlık edeceğiydi. Uzun ve çetin tartışmalar oldu. Mustafa Kemal Paşanın başkanlığa seçilmesi çok tartışmalı bir süreç sonunda kabul edildi.

Kongre ilk toplantısını 23 Temmuz 1919 da yaparak bütün tartışmalar yapıldıktan sonra başkanlığa oy birliği ile Mustafa Kemal Paşayı seçti. Kongresinin ilk gününde genel bilgi veren Mustafa Kemal "tarihin bir milletin varlığını ve hakkını hiçbir zaman inkâr etmeyeceğini, vatanımız ve milletimiz aleyhinde verilen hükümlerin muhakkak mahkûm ve iflas olduğunu, vatan ve milletin mukadderatını tahlis ve himaye hususunda son sözü söyleyecek ve bunun hükmünü tatbik

ettirecek kuvvetin bütün vatanda bir elektrik şebekesi haline girmiş olan, milli cereyanın, yiğitlik" olduğunu ifade etti.

14 gün süresince delegeler ciddi fikirler ortaya koydular. Tartıştılar. Kongrenin mutlaka sivil bir yapıda olması gereği üzerinde duruldu. Kongre 7 Ağustos'a kadar devam etti. Üyeler arasından Temsil Heyeti seçilerek Cumhuriyete gidecek yolun açılmasına imza attı. 10 maddelik tarihi kararlardan bir bölümü şu şekilde belirlendi.

**1-Milli hudutlar içinde vatan bir bütündür. Ayrı-
lık kabul etmez.**

2-Yabancı işgal müdahalesine k arşı Osmanlı Hükümetinin dağılışı halinde millet hep birlikte savunma yapacak ve direnecektir.

3-Vatanın istiklalini korumaya hükümet muktedir olmadığı takdirde, maksadı temin için geçici bir hükümet kurulacaktır. Bu hükümet heyeti milli kongre tarafından seçilecektir. Kongre toplantı halinde değilse, heyeti temsiliye yapacaktır.

4-Kuvay-ı Milliyeyi amil ve milli iradeyi hâkim kılmak esastır.

5-Hıristiyan ahaliye siyasi hâkimiyet ve toplum dengemizi bozacak imtiyazlar verilemez.

6-Manda ve himaye kabul edilemez.

7-Mebuslar meclisinin derhal toplanmasına ve hükümet işlerinin milletin murakabesine konulmasının teminine çalışılacaktır.

Kongre aldığı bu kararla bitmiş, sonuçlarını da bütün dünyaya ilan et-

mişti.

Erzurum'dan Ayrılış:

Seçilen "heyeti temsiliye" Sivas'a gidecektir. Ancak günler geçer heyet bir türlü hareket edemez. Çünkü heyetin parası yoktur. Bunun üzerine Müdafai Hukuk üyeleri kendi aralarında 100 lira ancak toplayabilirler. Çünkü Erzurumlu fakirdir. Perişandır. Verecek parası hiç yoktur. İşte tam bu sırada durumu öğrenen emekli Binbaşı Süleyman Bey " benim birikmiş 900 liram var onu vereyim. Para denkleşsin der". Parayı verir. Para "Mustafa Kemale" Ulaştırılır. İşte Milli mücadele kervanının yola çıkmasının altındaki gerçek budur. Süleyman Bey parayı bir şartla verir. Bu parayı kendisinin verdiğini kimse bilmeyecektir. İşte Türkün asaleti bu cümlelerde saklıdır.

Sonuç olarak 3 Temmuzda Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşlarının Erzurum'a gelmesiyle halkın, idarecilerin kafasında, yüreğinde, zihninde bir şuur hali oluştu. O şuur vatanın işgalcilerden temizlenmesi, milletin bölünmez bütünlüğü, Anadolu'nun yeniden imar edilmesi şeklinde tezahürü şeklindeydi.

Şehirde öyle bir şuur oluşmuştu ki; yirmi yıldan daha fazla Erzurum'da kalıp misyonerlik faaliyetlerini yürüten Bay ve Bayan Robert ve Dr.İda Stapleton 1919 yılında şehir hakkında şunu tarihe not düşmüşlerdi. "Kendisini Türk milliyetçiliğine adayan Erzurum'da artık Amerikan misyonerlerine yer kalmadı!" Bu değişim 1820-1920 yüz yıl içinde yaşanan acıların, ölümlerin, göçlerin münevverlerde, halkta meydana gelen fikri değişimin en açık ifadesiydi.

Bu şuura sanırım "Kongre Şuuru" demek en doğrusuydu... Bu şuurdur ki yüz yıldır Amerikan, Fransız, İngiliz, Rus, Alman misyonerlerin Erzurum ve çevresindeki Misyoner ve Azınlık okullarının sonunu getirmişti.

DEVLET

Aslıhan ÇERÇİ

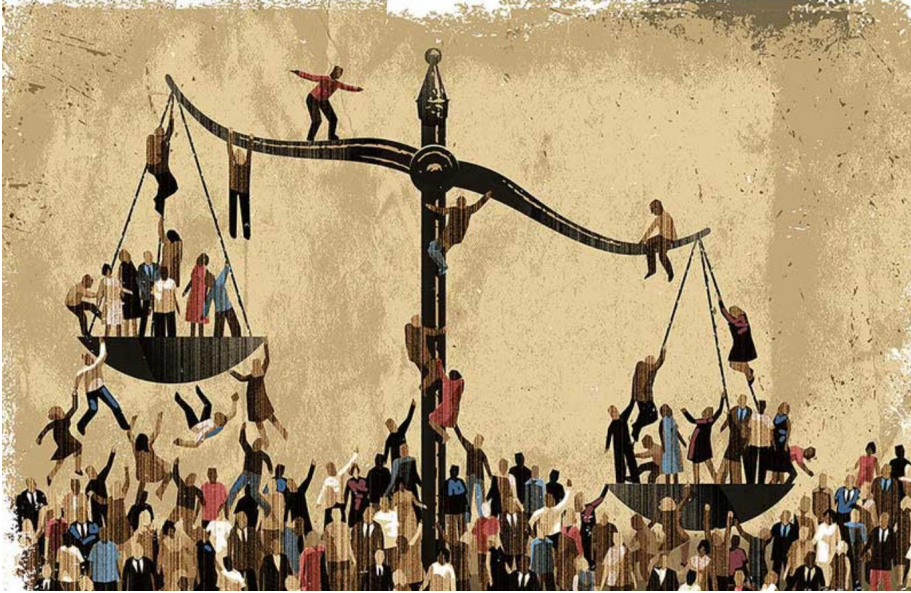
sahibi olup nefesine galip gelenler devletin önemini bildikleri için ona zararı dokunacak her şeyden sakınırlar ve sakındırırlar.

Devletin önemini bilmek için öncelikle dinin değerini bilmek gerekir. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'inde "İnkâr edenler ve kâfir olarak ölenler, yeryüzü dolusu altını fidve verseler

*Dinin olmadığı yerde,
dünya dolusu mücevhere
sahip olmak hiçbir
anlam ifade etmez.*

bile onlardan kabul edilme-yecektir" diye buyurmuştur. Yani inkâr edenler, Allah'ın gönderdiği dini kabul etmeyenler ve küfürde ısrar edenler

Devletin faydasının ve önemini açıklanması oldukça önemlidir. Çünkü insanların bir kısmı cahil, bir kısmı gafil, bir kısmı akıllı ve bir kısmı ise akılsızdır. Akıllı olanların da çoğu nefsinin peşine takılmıştır. Bu nedenle insanların bü-

yük bölümü devletin önemi ve faydası hakkında bilgi sahibi değildirler. Bu yüzden bindiği dalı kestiğinde ilk önce kendisinin düşeceğini düşünemeyen ahmaklar gibi nefislerini tatmin için devlete zarar ve ziyan vermektен sakınmazlar. Akıl

kıyamet gününde kendilerini kurtarmak için dünya dolusu altını fidye verseler bile cehennem azabından kurtulamazlar. Demek ki dinin, mutluluğun anahtarıdır, hiçbir şey ona denk olamaz. Dinin olmadığı yerde, dünya dolusu mücevhare sahip olmak hiçbir anlam ifade etmez.

Dinin değerinin anlaşılması, devletin önemini ve faydasını düşünmeyi sağlar. Bir insan ne kadar fakir olsa, zorluk ve sıkıntı içerisinde olsa da canını ve ırzını hiçbir şeye değişmez. Hatta eskiler “Müminin ırzı kanı gibidir” diyerek ırzın candan farksız hatta candan bile değerli olduğunu bildirmişlerdir. Bir mümin gözünün önünde ailesinden birinin utanç verici bir harekete maruz kalması ile canı arasında seçim yapmak zorunda kalsa, öldürülmeyi tercih eder. İnsanlar için sahip oldukları mal varlığının da o kadar değeri vardır ki, elinden alınmak istense razı olmaz, savaşmakla malını vermek arasında kalsa savaşmayı tercih eder.

İnsan için çok değerli olan dinin, canın, ırzın ve malın garantisi devletin varlığı ve nizamı ile mümkün olur. Bu nedenle akli başında olanlar için devlet insanın göz bebeğinden bile değerlidir. Çünkü görme yeteneği olmayanlar bile devlet sayesinde dinlerini, canlarını, ırzlarını ve mallarını koruyabilirler. Allah göz bebeğimize daha değerli olan yüce devletimizi her türlü beladan korusun.

Devlet zayıf düşer, nizam ve intizam bozulursa büyük ba-

lıkların küçük olanları yuttuğu gibi insanların güçlüleri zayıflarının canlarına, ırzlarına, dinlerine ve mallarına musallat olur. İnsanlar arasında kavga eksik olmayacağından düzen bozulur ve kimsenin canı, malı, ırzı ve dini güvence altında olmaz.

Devletin önemi açıklandığına göre ikinci olarak düzen ve intizamın nasıl sağlanacağı üzerinde durmamız gerekir. Bazı bilginlerden aktarılır ki, devleti ayakta tutan on direk vardır.

1. Güçlü ordu
2. Kalelerin sağlamlaştırılması
3. Güvenliğin tesisi
4. Kanun hükümlerinin uygulanması
5. Makamların liyakate göre dağıtılması
6. Adil valilerin ve hâkimlerin atanması
7. Devlet hazinesinden maaş alanların maaşlarının düzenli olarak ödenmesi
8. Hazinesinin güvenilir kimselere teslim edilmesi
9. Her sınıftan halkın sıkıntılarında haberdar olunması ve onların haklarının korunması
10. İstihbari faaliyetlere önem verilmesi

“
Tarih boyunca birçok devlet ve imparatorluk yükselip düşmüştür. Bu yükselişlerin ve düşüşlerin nedenleri, tarih kitaplarında yazılmıştır.

Tarih boyunca birçok devlet ve imparatorluk yükselip düşmüştür. Bu yükselişlerin ve düşüşlerin nedenleri, tarih kitaplarında yazılmıştır. Bir devletin yıkılmasına sebep olan etkenleri bilmek önemlidir. Bu nedenler çok fazla olsa da en önemli on tanesi şunlardır:

1. Halkın haklarına saygı göstermeyen ve onları ezen yöneticiler
2. Görevlerini yapmayan ve ülkenin sorunlarına çözüm üretmeyen idareciler
3. Halkın büyük bir kısmının yoksul olması
4. Hatır gönül ilişkileri doğrultusunda devlet kademelerine yapılan tayinler
5. Devlet sırlarını satan ve halkı yanıltan idareciler
6. Yetki verilen kimselerin denetlenmemesi
7. Kararlar alınırken istişare edilmemesi, bilgi sahibi kimselere değer verilmemesi
8. Halkın durumundan habersiz olunması
9. Halkın üzerine dayana-bileceğinden fazla vergi yüklenmesi
10. İdarecilerin fırsatları kendi çıkarları için değerlendirmesi

Devlet kademelerine yapılacak atamalarda liyakatin gözetilmesi oldukça önemlidir. Zira yüce Allah Kur'an-ı Kerim'inde "Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi emreder..." diye buyurmaktadır. Hz. Muhammed'in de bu ayete uygun olarak "Yaptığı atamalarda liyakat gözetmeyen yöneticiler Allah'a, elçisine ve tüm Müslümanlara ihanet olmuş olur" dedikleri rivayet edilmektedir. Devletin bekası için liyakatin gözetilmesi oldukça önemlidir ve bu konuda asla ihmal gösterilmemelidir. Zira memuriyetlere ehil, salih, dindar ve adil kimseler hâkim olursa memleket mamur olur, din düşmanları zelil olur. Aksi durumda ise memleketin harap, din düşmanlarının galip olması kaçınılmazdır.

Devlet için en büyük tehdit açgözlü kimselerin idareci olarak atanmalarıdır. Zalimleri hâkim yapmak, kapısına kuduz köpek bağlayan kişinin durumuna benzer. Kuduz köpeğin ısıracağı kişilere gelen zararın sebebi köpeği kapısına bağlayandır. Tarih kitaplarında bu durumu açıklayan güzel bir hikâye yer almaktadır. Hikâyeye göre:

"Bir zamanlar Behram-ı Gür adında bir padişah avlanmak için vezirlerinden biriyle askerlerinden ayrılarak bir köyün önüne varmış. Padişah, o anda bir kaz görmüş ve elin-

deki şahini kaza salmış. Kazâ ve kaderden olsa gerek şahin kaza ulaşmamış ve geri dönmüş. Köydeki çocuklar o kişinin padişah olduğunu bilmeyerek "hey hey" diye bağırıyorlar. Padişah bu duruma çok sinirlenmiş ve vezire emretmiş: "Bu köyün halkını katlettikten sonra köyü harap edin!" Akıllı vezir padişaha nasihat etmiş: "Padişahım, eğer bu köyün harap olması sizin isteğiniz ise bu kadar büyük bir zulme ve kötü bir ün kazanmaya gerek yok. Ben kolayca hallederim." Padişah vezirin fikrini beğenmiş. Bundan sonra vezir araştırma yaparak o köyde en fâsık, câhil ve yaramaz kişinin kim olduğunu araştırmış ve onu huzuruna getirip ikramda bulunmuş. Daha sonra bir miktar altın bağışlayarak köyün idaresini ona bırakmış. O yaramaz adam da "Vezir bana ikram etti" diye kibir ve gururla her türlü fiska ve fucura başlamış. Sarhoşluk halinde kiminin karısına, kiminin oğluna, kiminin malına el uzatmış. Diğer yaramazlar da ona uymuşlar. Köy zulüm ve fesatla dolmuş ve çok kan dökülmüş. Sonunda köy halkı sabredemeyip kaçmışlar, köy harap olmuş. Akıllı vezir padişahu o köye götürerek ve köyün harap olduğunu göstermiş. Padişah yaptığına pişman olup "Bu köyü tekrar mamur etmek mümkün müdür?" diye sormuş. Akıl sa-

hibi veziri "Evet mümkündür. Buyurursanız tekrar mamur edelim" diye cevap verince ve padişah da "Mamur et, görelim nasıl yapıyorsun" demiş. Bunun üzerine akıl sahibi vezir araştırma yaparak o köyden dağılan insanların en sâlih, âlim ve mütedeyyin olanları kimlerdir diye haber almış ve onları getirip ikramda bulunmuş. Bir miktar altın bağışlayarak o köyün hakimliğini ölünceye dek ona vermiş. O sâlih, âlim ve mütedeyyin kişi de "Vezir bana ikram etti" diyerek gayret edip dağılan köy halkını geri çağırarak, fakirlere mal ile yardım etmiş, zenginlerinin malını ve mülkünü korumuş, adaleti sağlamış. Kısa sürede köy eskisinden de daha güzel ve mamur olmuş. Daha sonra vezir padişahu tekrar köye götürerek ve mamur olduğunu göstermiş. Padişah bu durumu görüp anlamış ki fâsık, câhil ve yaramaz olanlara makam verip memleket atamak ile memleket harap olurmuş. Sâlih, âlim ve mütedeyyin olanlara makam verip memleket atamak ve ölünceye dek görevden almamak ile memleket mamur olurmuş. Bundan sonra devlet ve saltanat işlerinde sâlih, âlim ve mütedeyyin olanları istihdam edip fâsık, câhil ve yaramaz olanları istihdam etmemesiyle kısa sürede memleketi daha da mamur etmiş."

Bir idarecide Őu dört zelliŐin bulunmasına dikkat edilmelidir:

Birincisi kendini kontrol edebilmesi oldukça önemlidir. Yani, duygularını ve davranıŐlarını dizginleyebilmeli, sakin ve dengeli olmalıdır.

İkinci olarak, yetkin olmalıdır. Yani kendisine verilen görevi layıkıyla yerine getirmeli, zm üretebilmelidir.

nc olarak, dürüst olmalıdır. Yani yalan söylememeli, çünkü yalan bütün kötülüklerin tohumudur.

Dördüncü olarak, güvenilir olmalıdır. Yani kendisine emanet edilen görevi kötüye kullanmamalı, ihanet etmemelidir.

*İdareci olarak
tayin edilen kimseler
halkın canını, malını,
namusunu korumak
ve onlara huzurlu bir
yaşam saŐlamak için
zorluk çekmeye hazır
olmalıdırlar.*

Bu dört zelliŐi taŐımayan kimselerin idareci olarak tayin edilmeleri sakıncalıdır. Ayrıca idareci olarak tayin edilen kimseler halkın canını, malını, namusunu korumak ve onlara huzurlu bir yaşam saŐlamak için zorluk çekmeye hazır olmalıdırlar. Kendi çıkarları için zenginlik, g, Őöhret peŐinde koŐmak için deŐil, halkın hizmetkarı olmak için bu görevi üstlenmelidirler.

Bazı padiŐahlara, tahtlarını kaybettikten sonra “Sizi tahtınızdan eden ne oldu?” diye sorulmuŐ. Onlar da Őu cevabı vermiŐler: “nemli devlet iŐlerini kendimiz takip etmek yerine lükse, eŐlenceye ve keyfe daldık. Devletimizi yönetmekle grevlendirdiŐimiz vezirlerimiz, kendi çıkarlarını düŐünerek devlet iŐlerini bozdu. Memurlarımız halka zulmederek onların nefretini kazandı. Halktan toplanan vergileri artırdıkça halkımızın gücü tükendi ve hazinemiz boŐaldı. Klelerimizin haklarını vermediŐimiz için bize hizmet etmekten vazgeçtiler. DüŐmanlarımız bize saldırdıŐında ise yeterli askerimiz ve savaş malzemelerimiz olmadı. Ancak en büyük sorunumuz, devlet iŐlerindeki bozulmalardan haberdar olmamamız oldu.”

KÜÇÜK KIRMIZI TAVUĞUN HİKAYESİ

Adnan KÜÇÜKALİ

İngilizlerin çocuklarına sıklıkla okuduğu hikâyelerden biri “The Little Red Hen” başlıklı Küçük Kırmızı Tavuk hikâyesidir.

Kırmızı tavuğun karşı karşıya kaldığı tehlike, ekonomisi dışa bağımlı ve üretim ayağı zayıf olan toplumların kaçınılmaz sonudur. O halde bugünün dünyasında kamu ve özel sektörde dışa bağımlılığı azaltmak için güçlü adımlara ihtiyacımız olduğu gibi her birimi tek tek ele alıp kâr /zarar analizi yapmak durumundayız.

Bu yılın genel tablosuna baktığımızda birkaç rakam ve husus dikkat çekici şöyle ki;

-2 milyon 819 bin gencimiz üniversite sınavına girdi. Şu anda yerleştirme sonuçlarını bekliyor ve tamamına yakını

mezuniyet sonrası devlet kapsamında iş bulmak için eğitim almaya hazırlanıyorlar. İyi de mezun olunca bunların ne kadarı eğitim aldıkları alanda iş bulabilecek?

-Öğrenci sayısı az üniversitelerin en yakın büyük üniversitelerle birleştirilmesi özellikle de doğu ve batı illeri arasında hareketliliği sağlama adına tedbirler var mı?

-Üretim ekosisteminin ihtiyaç duyduğu yetkinliklere sahip insanları gerektiği gibi ve gerektiği kadar yetiştirebiliyor muyuz?

-Kamu personeli performansı yeterli mi?

-40’lı yaşlarda emekli olanları çalışma hayatına nasıl kavuşturabiliriz? Zira 40 yaş şöyle

dursun, 60 yaşına kadar emekli olunamamalı.

-Özel sektörde çalışan hakları ne derece korunabiliyor?

-Yüksek gelirli meslek ve sektörlerin akla ziyan vergilendirme şekilleri neden devam ediyor?

-%10 düzeyindeki işsizlik oranının milli üretimimizi %20 düşürdüğünün farkında mıyız? (Öğrenci sayısının yüksekliği işsizlik rakamlarının da düşük göstermektedir.)

-Muhtarlıklar, Sendikalar, Misafirhaneler, Esnaf ve Sanatkâr Odaları, vs vs... Ne derece etkili ve gerekli?

-Nüfusu 10 binden aşağı yerlerin ilçe olmasının maliyetleri.

O kadar çok etkinliği azalmış kuruluş var ki... Benzeri kurum ve kuruluşlar iktidar ve muhalefet eliyle hızla güncellenmeli gerekiyorsa ortadan kaldırılmalıdır. Yoksa kırmızı tavuk biz oluruz vesselam.

Şimdi sizleri kırmızı tavuk hikâyesi ile baş başa bırakıyorum:

Zamanın birinde bir çiftlikte küçük bir kırmızı tavuk yaşamış. Tavuk kendi yiyeceğini kendi bulur ve bu güzel çiftlikte çok mutlu bir hayat yaşamış. Bir gün buğday taneleri bulmuş ve bunları ekerek daha çok yiyecek elde edeceğini düşünmüş. Ancak nasıl ekeceğini bilmediği için arkadaşlarından yardım istemiş:

- Bu buğday tanelerini ekmek için kim bana yardım edecek?

Ördek cevaplamış:

- Ben yardım edemem, ancak istersen sana kahve tohumu satabilirim. Buğday yerine kahve ekersen, çok para kazanır ve istediğin kadar buğday alırsın.

Domuz oradan seslenmiş:

- Ben de yardım edemem, ancak kahve ekersen ürünlerini ben satın alırım.

Fare hemen atlamış:

- Ben buğday ekiminden anlamam ancak kahve ekmek için gereken parayı sana borç verebilirim, sonra ödersin.

Ticaretten ve tarımdan anlamayan şirin kırmızı tavuk, bu sözler sonrasında kahve ekmeye karar vermiş ve buğ-

daydan vaz geçmiştir. Ancak kahve nasıl ekilir bilmediğinden yine yardım istemiş:

- Kahve ekmek için kim bana yardım edecek?

Ördek:

- Ben yardım edemem, ancak kahvenin çabuk büyümesi için gereken gübreyi sana satabilirim demiş.

Domuz:

- Ben kahve yetiştirmekten anlamam ancak kahveleri zararlı böceklerden korumak için ilaca ihtiyacın var, istersen sana satarım demiş.

Fare de:

- Gübre ve ilaç için gereken parayı istersen sana borç olarak veririm demiş.

Sonunda küçük kırmızı tavuk çalışmaya başlamış, çalışmış çalışmış çalışmış. Kahve yetiştirmek buğday yetiştirmekten daha zormuş ve daha çok gübre ve ilaç gerekiyormuş. Ama tavuğumuz sonunda çok zengin olacağını hayal ederek sabretmiş. Ve sonunda hasat zamanı gelmiş ve gerçekten de tavuk çok miktarda ürün elde etmiş, kendisine yol gösteren arkadaşlarına seslenmiş:

- Kahveleri satmama kim yardım edecek?

Ördek:

- Ben yardım edemem, ancak kahveleri işlemek ve paketlemek için benim fabrikama getirmelisin.

Domuz:

- Ben de yardım edemem,

zaten her önüne gelen kahve ektiği için kahve fiyatları çok düştü, senin kahven beş para etmez

Fare:

- Ben bu işlerden anlamam, ayrıca artık sana verdiğim borçları ödemen lazım.

Sonunda küçük kırmızı tavuk gerçeğin farkına varmış ve buğday yerine kahve ekmenin büyük bir hata olduğunu anlamış, çünkü borç içinde imiş ve yiyecek tek bir lokması yokmuş. Açlıktan ölmek için yine yardım istemiş:

- Yiyecek bir kaç lokma bulmama kim yardım edecek?

Ördek:

- Ben yardım edemem, senin hiç paran yok.

Domuz:

- Ben de yardım edemem, zaten herkes kahve ektiği için buğday eken de kalmadı, yiyecek yok.

Fare:

- Ben yiyecek bulamam. Ancak bana borçlarını ödemediğin için para yerine senin tarlanı almak zorundayım, iyi bir tavuk olursan, belki senin o tarlada boğaz tokluğuna çalışıp, benim için buğday yetiştirmene izin verebilirim.

Şimdilerde bizim küçük kırmızı tavuğumuz, artık farenin olan eski tarlasında buğday yetiştiriyor ve karnını doyurmaya çalışıyormuş...

TÜRKİYE'DE ÇOCUKLARA VERİLEN İSİMLERDE SOSYO KÜLTÜREL ETKİLER

Başak UNCU YILMAZ

Kişi isimleri ait oldukları sosyo-kültürle birlikte yaşayan, onu yansıtan değişken ve dinamik bir yapıya sahiptir.

Kişi isimleri, bireyin kimliğini niteleyen önemli bir gösterge olmakla birlikte, ait oldukları topluma dair de önemli referanslardır.

İsim verme, sosyal bir süreç olduğundan ailelerin isim verme yaklaşımlarını ve isim tercihlerini belirleyen eğitim, değerler, inanç, ahlak, yaşam standardı, beceri, sosyal pozisyon, coğrafya, etnik kimlik gibi pek çok faktör de söz konusu-

dur. Bu faktörler, toplumun farklı alt gruplarında farklı isimlerin popüler olmasını açıklayabilmektedir (Lieberson & Bell, 1992: 515).

Bir toplumun tarihsel geçmişi, sosyal, kültürel, siyasi, ekonomik ve dinî yapısı, etkileşimde bulunduğu diğer toplumlar, dünya geneliyle entegrasyon düzeyi o toplumdaki isim verme geleneğinin ortaya çıkmasında etkilidir. Ayrıca, kişi isimleri ait oldukları sosyo-kültürle birlikte yaşayan, onu yansıtan değişken ve dinamik bir yapıya sahiptir. Bu nedenle, ilgili toplumun düşünce, eğilim, tutum ve sosyo-kültürel yapısındaki değişimlere dair önemli referanslardır. Toplumsal etkileşimin boyutlarını yansıtmaları nedeniyle toplumsal bütünleşme veya ça-

tışma simgeleri olarak da algılanabilirler (Çelik, 2007: 6).

Bazı insanların akıllarında çok önceden belirledikleri isimler vardır. Bir gün çocuğum olunca, kızım olursa, oğlum olursa diye beğendikleri isimleri belirlemektedir. Bu isimler bazen hayran olduğumuz bir sanatçının, bazen sevdiğimiz bir arkadaşın, bazen de özendiğimiz birinin adı olur. Duyarız, beğeniriz, adı taşıyan kişiyi severiz çocuğumuza isim olsun diye belirleriz. Bazı dönemlerde politikacıların, ailenin kahramanlarının, ülkenin kahramanlarının, bir görüşün kahramanlarının, popüler sanatçıların isimleri ağırlık kazanır. O dönem doğan çocuklarda aynı isimler sık görülür. Ailelerinin inançlarının, siyasi

düşüncelerinin, sosyal konumlarının ya da toplumsal yargılarının canlı kanıtları olarak dolaşırlar.

İsimler bireysel bir kimlik sembolü olduğu gibi verilme biçimi kültürel bir kaynaktan beslendiği ve hem isim verilen çocuğun hem de ailenin toplumsal olarak kendilerini gerçekleştirmelerinin bir ön şartı olduğu için de toplumsal bir semboldür. Bu nedenle sadece isimlere bakılarak bile çoğu zaman bireyin hangi milletten ve dinden olduğu büyük oranda tahmin edilebilir. Bu anlamda bireysel anlamda bir bayrak gibidir. Pierre Bourdieu'ye (1997: 24) göre de isim vermek temsili belirleyen ve sonsuzluğa taşıyan bir süreçtir. İsim verilirken hem çocuğun taşıması beklenen karakter özellikleri ve değerler bütününe hem de ailenin kendini tarif etme biçimine bir atıfta bulunmaktadır. Bu anlamda ismi verenin beğenileri, eğilimleri, dünya görüşü, dinî kimliği, vb. birçok konuda işaretler veren önemli dilsel sembollerdir (Karahana

Türklerde çocuklara koyulan isimler ve isim verme biçimleri de tarih içerisinde dönüşmüş, bu dönüşümün bizzat kendisi toplumsal değişmeyi yansıtan önemli bir parametre olmuştur.

2009: 17).

Her toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da çocuklara

isim verme pratikleri kendine özgü kültürel dinamiklere dayanmakta, verilen isimlerin karşılık bulduğu anlam ve sembol dünyası bulunmakta, verilen isimler belli bir değerler sistemine tekabül etmektedir. İsimlerin kendisi kadar, isim verme sürecini etkileyen kültürel etkenler aynı zamanda bir millet olarak Türklerin millî hafızası ve kimliği ile de ilişkilidir. Türklerde çocuklara koyulan isimler ve isim verme biçimleri de tarih içerisinde dönüşmüş, bu dönüşümün bizzat kendisi toplumsal değişmeyi yansıtan önemli bir parametreye olmuştur. Türk Milletinin yakın denilebilecek tarihinde de bu değişim fark edilebilecek bir seviyede olmuş, 30-40 yıl gibi milletlerin tarihi bakımından çok kısa olarak değerlendirilebilecek sürelerde bile çocuklara verilen isimlerde büyük değişimler yaşanmıştır. Bu değişim Türk toplumunun yaşadığı toplumsal değişimle paralel gittiği gibi, aynı zamanda küresel kültürel etkileri de taşımakta, Türkiye'nin siyasal atmosferinden izler de barındırmaktadır.

Türklerde İsim Verme Kültürünün Değişimi:

Tarihsel Çerçeve İsim bir geleneğin sonucunda olduğu gibi ailenin gelecek tasavvurunu da yansıtan ve bu anlamda bir köprü vazifesi de gören bir araçtır. Bu nedenle ailenin kendisini tarih ve toplum içerisinde nerede konumladığını ve çocuğunun da bir ideal olarak nerede konumlanmasını gerektiğini gösteren bir işarettir. Çocuklara isim vermek toplumsal bir süreçtir. Bu neden-

*Eski Türk geleneğinde,
Dede Korkut
Destanlarından da
bilindiği üzere, çocuğa
her zaman doğar
doğmaz isim konulmaz,
genelde çocuk ancak
bir kahramanlık,
başarı veya beceri
gösterdiği zaman ona
bu niteliğiyle alakalı bir
isim verilirdi.*

le de isim verme süreçlerinde dinî, millî, sınıfsal, politik vb. tercihler aynı toplum içerisinde bile farklı isim tercih etme eğilimleri ortaya çıkarabilmekte, bu eğilimleri anlaşılabilmesi toplumsal ilişkileri ve değişimi anlamak için de önemli veriler olabilmektedir (Lieberson vd 1992: 515). Modern öncesi toplumlarda isim geleneğin ve ruhaniyeti temsil eden isimler ağırlıktayken ve isimler geçmişle bugünü birbirini bağlarken, modern toplumlarda isim artık bireysel tercih meselesi olmuş, gelenekten kopmuş, geleneksel toplumun anlam sistemiyle teması gevşemiştir. Eski Türk geleneğinde, Dede Korkut Destanlarından da bilindiği üzere, çocuğa her zaman doğar doğmaz isim konulmaz, genelde çocuk ancak bir kahramanlık, başarı veya beceri gösterdiği zaman ona bu niteliğiyle alakalı bir isim verilirdi (Köse 2014: 292). Dede Korkut'un "o zamanda bir oğlan baş kesmese kan dökmezse ad koymazlardı" (Ergin 1958: 62-63) sözü Eski Türk geleneğindeki isim verme pratiğini göstermesi bakımından önem-

lidir ve Dirse Han oğlu Boğaç Han'ın ismi azgın bir boğayı öldürdükten sonra verilmiştir (Sarıtaş 2009: 423). Dede Korkut hikâyelerinde ad verme hadiselerinden çokça bahsedilmesi Türklerin eski tarihlerden beri ad verme pratiğine özel bir önem verdiğini, sembolik bir anlam atfettiğini göstermektedir (Uca 2004: 150). “Rásonyi (Rásonyi 1988: 22- 26) Türk isim sistemini ‘totemistik isimler, ruhlara ya da yaratıcıya (koruma veya temenni) işaret verme amacıyla isim verme,

Eski Türklerde isim verme kültürünün önemli dinamiklerinden biri de renk kültürüydü;

çocuğun doğduğu zaman ve mekânla ilgili rastlantıları isim verme, kadere (kötülüğü, kötü ruhları şaşırtma, şükranı ifade etme vb.) mesaj anlamında isimler, güzel duyular ve

tabiattaki güzellikleri yansıtan isimler ile rütbe ve unvan isimleri’ gibi yedi ana başlıkta toplar” (Rásonyi 1988’den akt. Çelik 2006: 47). Yine Eski Türklerde bars/pars, arslan, toğril, boğa (buka), bori, tay, teke, buğra, doğan gibi hayvan isimleri çocuklara verilmekteydi (Amanoğlu 1999:64) (Karadoğan 2003: 110-116). Eski Türklerde isim verme kültürünün önemli dinamiklerinden biri de renk kültürüydü; lakap ve isim ayrımının çok olmaması ve renklerin sembolize ettiği anlam sistemi bunun başlıca sebepleriydi (Karadoğan 2004: 98). “Siz kıyamet gününde hem kendi adınızla hem de babalarınızın adıyla çağırılacaksınız; bu sebeple kendinize güzel ad koyunuz” (İslam Ansiklopedisi 1988: 333 akt. Sarıtaş 2009: 423) hadisinin ve dinin kültürlerdeki belirleyici rolünün de etkisiyle Türk ad verme kültüründe İslamiyet’in etkisi fazlasıyla görülmeye başlanmış ama pratikte yine Türkler özgün bir

İslami isim verme pratiğine de sahip olmuşlardır. Mesela Hz. Muhammed’den mülhem ‘Muhammed’ ismi tüm İslam dünyasında çok yaygınken Türkler arasında bu ismi ve Peygamberin adını gündelik hayattaki olumsuzluklardan korumak için bu ismin ‘Mehmed, Ahmed’ versiyonları tercih edilmiştir. Kadim Türk kültüründen gelen isimlerle İslami isimlerin bir arada var olması uzun yüzyıllar boyunca devam etmiştir. Türk Modernleşmesinin başlamasıyla Türklerdeki isimler de değişmeye, edebiyat eserlerinde geçen Bihter, Behlül, Neriman, Suzan, Aysel, Nalan, Bihruz gibi isimler daha çok tercih edilmeye başlamış (Çelik 2006:56), özellikle 1900’lü yıllarla birlikte Türk isimlerinde modern ideolojiler bağlamında yükselmeye başlamış milliyetçiliğin izleri Orta Asya Türk isimlerinin sayısında ciddi bir artışla görülmüştür. İsimlerde Türkleşme ve milliyetçileşme dinamiklerini Türk Mo-

dernleşmesinin 1900'lerden sonraki aşamasında görebiliriz (Başgöz 1983: 205). Esen Yıldırım'ın çalışmasına göre Cumhuriyet'in kuruluşundan 1960'a kadar geçen sürede en çok koyulan isimler listesinde büyük bir farklılaşma gözlemlenmemiştir ve çocuklara en çok koyulan 20 isim Mehmet, Mustafa, Ahmet, Ali, İbrahim, İsmail, Hüseyin, Hasan, Osman, Fatma, Ayşe, Emine, Hatice, Zeynep ve Meryem başta olmak üzere geleneksel İslami isimlerden oluşmaktadır (Yıldırım 2016:917). Buna yöresel olarak manevi dinî sembollerden biri haline gelmiş tasavvuf ehlinin isimlerinin verilmesi de eklenebilir; mesela Aksaray yöresinde 'Çapan', Sivas yöresinde 'Ahmet Turan' veya Kahramanmaraş yöresinde Ökkeş isminin verilmesi buna örnek olarak gösterilebilir (Peker 2007: 125). Türkiye'nin sanayileşme sürecinin hız kazandığı 1950'li yıllarla birlikte başka bir önemli toplumsal değişme dinamiği Türkiye'nin toplumsal değişimini hızlandıran başka bir öncü faktör olmuştur: Kentleşme. Hızlı kentleşme beraberinde geniş ailelerin dağılıp çekirdek ailelere dönüştüğü bir aile yapısını ortaya çıkarmıştır. Türkiye'nin kültürel değişim dinamiklerine bakıldığında 1950'lere kadar kent-kır nüfus dengesinin hemen hemen sabit olduğu, 1950'ler sonrası artan kalkınma hızı neticesinde kentlere doğru nüfus hareketlerinin görüldüğü bir süreçten bahsedebiliriz. Bu 1950'lere kadar toplumun büyük çoğunluğunun geleneksel, kırmerkezli kültürünün devam etmesi demek olduğu gibi, bu geleneksel kültürün hâkimi-

Edebiyat, sinema ve kültür dünyasının da etkisiyle bazı popüler isimlerin geldiği ve bunlara da bazı politik sembollerin en çok koyulan isimler listesini belirlediği bir süreci getirmiştir

yetinin devamı olarak da geleneksel isim verme pratiklerinin devam ettiği anlamına gelmektedir. Türkiye'nin kentleşme hikâyesine paralel olarak isimlerde de tedrici bir değişim yaşanmış, politik görüşlerle odaklı ve kültür-sanat eserlerinin etkilediği bir isim verme pratiği geleneksel isimlerin yanında var olmaya başlamıştır. Bu kentleşme ve bireyleşme dinamiği aynı zamanda güçlü bir politizasyon süreciyle paralel gitmiştir. Bu geleneksel isimlerin yanına edebiyat, sinema ve kültür dünyasının da etkisiyle bazı popüler isimlerin geldiği ve bunlara da politizasyonun da etkisiyle bazı politik sembollerin en çok koyulan isimler listesini belirlediği bir süreci getirmiştir (Başgöz 1976: 164). Özellikle 1960'lardan 1990'lara kadar Murat, Bülent, Turan, Ulaş, Hakan, Serkan, Metin, Erkan, Emrah, Uğur; Özlem, Yasemin, Dilek, Tuğba, Derya, Hülya, Filiz, Arzu, Pınar, Sibel, Çiğdem, Sevgi, Deniz, Mahir, Alparslan, Abdülhamit, Fatih, Tarkan, Oğuzhan gibi isimler çocuklara en çok koyulan isimler listelerinde geleneksel isimlerle birlikte yer almışlardır (Yıldırım 2016). İsimlerin siyasallaşmasına örnek olarak 1960 Darbesi sonrası halkın

darbeye tepki olarak daha önce en çok koyulan ilk 100 isim listesine hiçbir zaman girmemiş 'Adnan' isminin 31. Sıradan girmesine sebep olacak şekilde çocuklarına koyulduğu görülmüştür (Yegin 2020: 112). Mesela Murat isminin 1980'lerde ilk üçe girmesi Yeşilçam filmlerinde başrol karakterlerinin adının 'Murat' olması ve Cüneyt Arkın'ın canlandığı Kara Murat filmleriyle açıklanmaktadır (Köse 2014: 297). 1990 sonrası dönemde ise geleneksel isimlerin giderek öneminin azaldığı, 'modernite' kavramıyla alakası son derece tartışmalı bir şekilde 'modern' olarak tanımlanan bazı isimlerin ağırlık kazandığı bir dönem yaşanmıştır. Onur, Deniz, İpek, Can, Pelin, Merve, Gamze, Zeynep, Burak, Büşra, Enes gibi isimlerin yaygınlaşmaya başladığı bu dönem, referansı din olarak gözüken isimlerin bile gelenekten farklı, yeni ve özgün olarak karşımıza çıktığı isimler olarak dikkati çekmiştir. 1990'larla birlikte isimlerdeki politizasyonun yavaş yavaş azalma eğilimi göstermesi bireylerin politik çatışma ve kutuplaşmaların getirdiği problemlerden korunma refleksiyle açıklanabilir. Bu refleks de büyük oranda 12 Eylül Darbesi ile birlikte inşa edilmiş, insanlar politik kimliklerinin belirgin hale gelmesinden çekinme eğilimi göstermeye başlamışlardır. Yine de politik isim verme dinamiği tamamen yok olmamış, belli konjonktürel şartlara göre kendisini devam ettirmiştir.

2000'li Yıllarda Toplum, Kültürel Yabancılaşma ve İsimlerin Değişimi: 2000'li yıllara

gelindiğinde Türk Modernleşmesi artık toplumsal anlamda başka bir aşamaya geçmiş, 1950'ye kadar nüfusunun yaklaşık %70'i köylerde yaşayan bir toplumdaki nüfusun %75'i kentlerde yaşayan bir topluma evrilmiştir. Bu sadece mekânsal bir değişimi değil aynı zamanda cemaatten (community) cemiyete geçişle birlikte geniş aileden çekirdek aileye, cemaat yapılarından birey merkezli bir topluma, kentli, orta-sınıflaşan, tüketim düzeyi artan ve küresel etkileşimi

Çocuklarına koydukları isimler de statü elde etme yönteminin bir durağı olarak göze çarpmaktadır.

daha yoğun, eğitilmiş ve meslekleşme düzeyi yükselmiş bir topluma geçişi ifade etmektedir. Kentli, orta-sınıflaşmış yeni Türk ailesi tipi geniş aileden çekirdek aileye geçmiş durumdayken, bu aynı zamanda çocuk sayısının düştüğü, tek veya iki çocuklu ailelerin baskın olduğu ve aşırı bireyleşme eğiliminin yükseldiği bir toplumsal yapıyı da beraberinde getirmiştir. Bu aşırı bireyleşme Türkiye'de çocuk-merkezli bir aile tipi ortaya çıkarmış, çocuklar sadece modern toplumların çocuk yetiştirme pratiklerine tabi olmamış, daha fazlası ebeveynin çocukları üzerinden statü elde etmek istediği, kendi yoksunlarını çocuklarının edinimleri üzerinden tatmin etmeye çalıştıkları, lüks tüketimi çocuklar üzerinden yaptıkları bir aile hayatını yaratmıştır.

2000'li yıllarla birlikte daha önce Türklerde hemen hemen hiç görülmemiş yeni isimlerin uydurulması söz konusu olmuştur.

Çocukların lüks tüketiminden, özel okullarına, hobilerinden eğitim ve kariyer başarılarına kadar ebeveynler kendi doğdukları geleneksel veya yeni-kentli aile tipinde yaşamadıkları çocukluklarının acısını kendi çocukları üzerinden tatmin etme yoluna gidebilmektedirler. İşte bu noktada çocuklarına koydukları isimler de bu statü elde etme yönteminin bir durağı olarak göze çarpmaktadır. 2000 yılından 2018'e gelindiğinde geleneksel isimlere sahip olan çocukların sayısında sürekli bir düşüş olduğu; ailelerin çocuklarına yeni, farklı, özgün isimler verme eğiliminin arttığı gözlemlenmiştir. 2000'li yıllarla birlikte daha önce Türklerde hemen hemen hiç görülmemiş yeni isimlerin uydurulması söz konusu olmuştur. Türkiye'de geleneksel geniş ailelerin yerini çekirdek ailelere bırakmasıyla isim koyma pratiklerinde, büyükanne ve dedenin belirleyiciliği yerini anne-babanın belirleyici olduğu bir isim verme pratiğine bırakmıştır (Çelik 2006: 49). 2000'li yıllarda yukarıda anlatılan toplumsal dönüşüm aşamasına geçilmesiyle çocuklara verilen isimlerde de önemli değişimler gözlemlenmiştir. Bu değişimlerin başında farklı, özgün, yeni-türedi isimler vermeye çalışmak ve

bu isimleri vermenin de 'modernlik' olduğunu varsaymak vardır. Bu isimlere bakıldığında da daha önce Türklerde isim olarak fazla veya hiç görülmemiş kelimelerden seçildiği hatta bir kısmının Türkçe sözlük anlamının bile olmadığı kelimelerin seçilmesi dikkat çekicidir. 2018 TÜİK verilerine göre en çok verilen kız isimler listesine bakıldığında, yeni-türedi isimlerden, kızlar için Ecrin, Hira, Nisanur, Defne, Yağmur, Miray, Ebrar, Simay, Mira, Arya, Duru, Derin, Su, Mina, Liya, Miya, Alya, Lila, Lilya, Lidya, Almira, Aden, Beren, Berra, Can sını, Ceylin, Aleyna ve Azra gibilerin; erkekler için de Eymen, Emir, Ayaz, Çınar, Aras, Barın, Olgu, Olgay, Berkin, Rüzgâr, Atlas, Diren, Çiray, Deran, Nar gibi isim olduğu iddia edilen kelimelerin çoğunun listeye girmediğine tanık oluyoruz (TÜİK

Popüler kültürün ve dizilerin kültürel değişiminde ve onun bir izdüşümü olan isimlerin değişimindeki etkisinin bu anlamda büyük olduğu niceliksel olarak da ortaya konulmuştur.

2018). Aynur Köse'nin araştırmasında isimlerin bir kısmının bizzat televizyon dizilerinde ilk kez duyulup yayıldığı, bu anlamda popüler kültürün ve dizilerin kültürel değişiminde ve onun bir izdüşümü olan isimlerin değişimindeki etkisinin bu anlamda büyük olduğu niceliksel olarak da ortaya konulmuş-

tur (Köse 2014). Mesela en çok koyulan isim listelerinde yer almayan 'Arda' isminin Zerda Dizisi sonrası, 'Emir' isminin 'Adını Feriha Koydum' dizisi sonrası, 'Eren' isminin 'Evdeki Yabancı' dizisi sonrası, 'Baran' Haziran Gecesi dizisi sonrası hemen dizilerinin yayınlandığı senelerin ertesinde en üst sıralara yükseldiği araştırmada görülmektedir (Köse 2014: 302). Yine 'Asmin' ismi Aşk Bir Hayal Dizisi sonrası, 'Polat' ismi Kurtlar Vadisi Dizisi sonrası, 'Mira' ismi Medcezir Dizisi sonrası, 'Havin' ismi Haziran Gecesi Dizisi sonrası, 'Yamaç' ismi Çukur Dizisi sonrası, 'Nefes' ismi Sen Anlat Karadeniz Dizisi sonrası en çok koyulan isimler listesine girmiş, dizinin gösterime girdiği senelerde üst sıralarda kalmış, dizilerin gösterimden kaldırılmasıyla liste dışı kalmışlardır (Yegin 2020: 118- 120). Bu isimler o dizilerdeki ana karakterlerin adlarıdır. Popüler kültürün çocuk isimlerine etkisi buradan tahmin edilebilir. "Bourdieu'nün günümüz ayaküstü hızlı yemek yeme alışkanlığına atıfla kullandığı "kültürel fast-food" kavramlaştırması, basit içerikli, kolay anlaşılabilir çabuk unutulmuş, standartlaştırılarak kitlelerin ortalama beğenisi-

Türk isim verme geleneğinde yeri olmayan, 'özgün ve farklı' isim verme çabası neticesinde gündeme gelip çocuklara koyulmuş isimlerdir.

ne sunulan, televizyon başta olmak üzere tüm medya tarafından yaygınlaştırılan ve hazmedilmesi kolay bir kültürel gıdaya denk gelmektedir" (Köse 2014: 96).

2000'li Yıllarda İsimlerin Yabancılaşması Süreci ve Ünlülerin Çocuklarına Koydukları İsimler:

Popüler kültür gündelik hayat kültürünün yeniden üretilmesinde en önemli faktörlerden birini oluşturmakta (Oktay 1997: 20, akt. Köse 2014: 295) ve bu anlamda medya ve popüler isimlerin çocuklarına koydukları isimler bu kültürün isim verme pratiklerine etki edecek kadar özendirici bir rol oynamasına neden olmaktadır. Türkiye'nin popüler isimlerinden bazılarının çocuklarına koyduğu isimleri somut olarak ele aldığımızda bu isimlerin geleneksel Türk isim kültüründen bir kopuşu ifade ettiği daha iyi anlaşılabilir: Şarkıcılar Tarkan kızına Liya; Gülben Ergen oğullarına Ares ve Atlas; Işın Karaca kızına Sasha Mia; Küçük Emrah oğluna Elyesa, kızına Eleysa; Ozan Doğulu kızlarına Arya, Lila, Elya; Demet Akalın kızına Hira; Gülşen oğluna Azur Benan; Burak Kut kızına Aden; Volkan Konak kızına Derin; oyuncular Özgü Namal oğlunun adını Nefes, kızının adını Elem Su; Didem Uzel oğluna Leo; Akasya Asiltürkmen kızına Pera, Başak Sayan oğluna Milan, Tuba Büyükcü kızına Maya; oyuncular Burak Özçivit ve Fahriye Evcen oğullarına Karan; Ümit Erdim kızına Ses; Müge Boz kızına Vina; Zeynep Mansur kızına Mia; ve futbolcu Volkan De-

mirel ise kızlarına Yade ve Yeda; isimlerini vermiştir. Bu tür yeni-türedi isimleri veren pek çok başka ünlü isim de bulunmaktadır ama bu kadarı bile bu isim verme geleneğinden kopuşu göstermesi bakımından önemli bir gösterge olacaktır (www.haberler.com 2018). Dikkat edilirse bu isimlerin hemen hepsi daha önce Türk isim verme geleneğinde yeri olmayan, 'özgün ve farklı' isim verme çabası neticesinde gündeme gelip çocuklara koyulmuş isimlerdir. Burada dikkat çeken birkaç nokta bulunmaktadır. Öncelikle fonetik olarak kız isimlerinin çoğunun sonunun '-ya' veya '-na' hecesiyle bitmesidir. Bu alafraanga kız isimlerinde görünen bir özeldir ve bu özeliğin fonetik olarak Türk kız isimlerini etkilediği ve bu isimlerin bu fonetik kaygıya göre türetildiği/uydurulduğudur. Anlamlarının, Türk toplumunun geleneksel ve hatta modern kültüründe, anlam sisteminde bir karşılığının bulunmadığı da ortadadır. Erkek isimlerinde ise böyle bir anlam kaygısının bulunulmamasının yanı sıra fonetik bir kaygı da gözlemlenmemektedir. Ayrıca başka dikkat çeken bir nokta da bu isimlerde kullanılan harf karakterlerine dikkat edildiğinde Türkçe Latin Alfabesinde kullanan 'ğ', 'ı', 'ö', 'ü', 'ş', 'ç' gibi Türkçe harf karakterlerinin geçmemesidir. Yani Türk anne-babalar çocuklara isim seçerken Türkçe harf karakteri geçmemesine ve İngilizceye uygun harf karakterlerden oluşan isimleri vermeye büyük özen göstermektedir. Bu da meselenin Batı kolonyalizmi veya self-kolonyalizm boyutunu ortaya koymaktadır.

Bu isimleri neden koyulduğuna dair geliştirilen anlatılarda 'evrensel isimler' koyma kaygısı ifade edilmektedir. Yani geleneksel olanın, millî olanın özellikle tercih edilmemesi vurgulanmaktadır. Burada 'evrensel'den kastın küreselleşme ideolojisi çerçevesinde yeniden ve farklı bir şekilde inşa edilmiş Batı-merkezci neo-koloniyalizm olduğu ortadadır. Çünkü 'evrensel' olarak kabul edilen isimler ne hikmetse İngilizce harf karakteri hassasiyeti gözetilerek ve kulağa alaf-ranga gelecek şekilde seçilmektedir. Burada ilginç olan bir durum daha bulun-

Ebeveynin kendi yaşayamadığı, idealize ettiği dünyayı çocuğunun isminde somutlaştırmaya çalıştığı iddia edilebilir.

maktadır. O da 'Hira', 'Aleyna', 'Eymen', 'Emir', 'Mina', 'Etna' gibi isimlerin İslami kaynaklı gibi görülseler ve isimlerin anlamı sorulduğunda din kaynaklı açıklamalar getirilmeye çalışılırsalar bile bu isimler geleneksel Türk-İslam kültüründe olan isimler arasında bulunmamaktadır. Yüzlerce İslami isim arasından bunların (birçoğunun da İslami literatürde bir anlamı yoktur, mesela Aleyna ismi bir edattır ve tek başına anlamsızdır) seçilmesinde yine kız isimlerinin sonunun '-na' veya '-ra' ekleriyle bitmesi ve alafranga çağrışımı yapmasının etkisi olduğu ve yine bu isimlerin dizilerden, popüler figürlerden esinlenerek koyul-

duklarıdır. İslami bir anlam bulma çabası ise bir nevi anlamsız anlamlılaştırma, kültürel yabancılaşmayı perdeleme çabası olarak görülebilir. İsimlerdeki bu gelenekten kopuş ve Türk kültürünün anlam sistemi ile ilişkisiz, ala-franga fonetiği olan, Türkçe harf karakteri olmayan yeni-türedi isimlerin koyulması sürecinin şüphesiz sosyolojik bir kökeni bulunmakta, Türkiye'nin köyden-kente doğru ilerleyen ve son 60 yıllık hikâyesinin önemli bir bileşenini oluşturan kentleşme ve orta-sınıflaşma dinamikleri ile birlikte düşünmek gerekmektedir. Bu tarz bir kültürel yabancılaşmanın mümkün olması ancak böyle bir geçiş toplumunda mümkün olabilir. Zira kentli, yüksek kültürün mensubu olan ve en az birkaç kuşaktır kent kültürü içinde yaşamış orta-sınıflar dünyada daha çok gelenekseli benimsemekte, burada Türkiye'nin kent-merkezli geleneksel kültürünü kaybettiği ve kentsoylu sınıflarının eksikliğiyle açıklanabilecek bir sorun olduğu söylenebilir. Kentleşme ve orta-sınıflaşma sürecini tamamlamamış, yarı-köylü toplumlarda kendi geleneklerini kaybetme ve taşralı komplekslikle 'modern' olarak sunulana tutunma gibi tanımlanabilecek problemlerle bir zihniyet oluşabilir. Nitekim kent kültürü, kent refleksleri, ince estetik zevkleri ve görgüsünün oluşumu için birkaç kuşağın gerekli olduğu, bu geçiş döneminde pek çok problemlerle durum yaşanacağı gibi böyle daha önce çok fazla görülmemiş karşılanabilecek isimlerin çocuklara koyularak ebeveynin kendi yaşayamadığı, idealize ettiği dünyayı çocuğu-

nun isminde somutlaştırmaya çalıştığı iddia edilebilir. Gerbner, popüler kültürün ve özellikle de televizyonun "bilinç ekme" yoluyla tercihleri ve kullanımları tutumları etkilediğini iddia etmiştir. (Gerbner 2002:55). Burada da popüler kültürün hem ürünleriyle hem de aktörleriyle toplumun bilincine doğrudan etki yaptığı, benliği gelenekten ve kültürden uzaklaştıracak şekilde yönlendirebildiği görülmektedir. Zira ünlülerde önce görülen ve ilk başta yadırganabilen isimler zamanla benimsenebilmekte ve rol-model olarak kabul edilip çocuklara koyulabilmektedir. Her yıl en çok koyulan isimler listesine bu tür yeni isimlerin girmesi tesadüf değildir. Bu söz konusu isimleri çocuklarına veren kesimlerin özellikle gelenekten kopuşu, yepyeni ve özgün bir isimle ortaya çıkarak 'modern' görünmeyi amaçlaması ve yine özellikle fonetik ve yazım karakteri itibarıyla alafranga çağrışımları olan isimleri daha çok tercih etmeleri bir kültürel yabancılaşma haline ve benlik kaybına işaret etmektedir. "Kendi vü-

Bireyin bu kendisini tanrılaştırma sürecinde de kendi çocuğunu kendi yaratıcı gücünün eseri olarak görmesine yol açmakta ve ona koyduğu isim bu yüzden herkesten farklı ve özgün olmak zorundaymış gibi bir hisse kapılmaktadır.

cudu ile yabancılaşan kişi zaman içinde kendi şahsi süreklilik unsurlarını da kaybetmekte ve kendini sürekli olarak kendi dışında tanımlanmış bir yanlış benlik (false-self) ile algılamaya çalışmaktadır. İç benlik (inner self) ile dışa yansıyan benlik (embodied self) arasındaki uçurum açıldıkça bunalımlar artmakta ve kişi hem kendisiyle hem de çevresiyle yaşanan bir bunalım labirentinin içine girmektedir” (Kutay 10.01.20). Türkiye’nin Batılılaşma hikâyesi tam da böyle bir kolonyalist yıkım sürecinde gerçekleştiği ve buna direnebilecek kentsoylu bir yüksek kültür ve gelenekçiliğin zayıf kaldığı için köyden gelen yeni sınıfların ne taşra gelenekselliğine ne de kent-soylu bir yüksek kültüre sahip olmayıp geçiş toplumdaki arada kalmışlıkları böyle bir amorf ve problemlili bir yapı ortaya çıkarmış, benlik kayması ve kültürel yabancılaşma için ortam uygun hale gelmiş ve bunun en belirgin boyutlarından biri değişen/ yabancılaşan isimler olmuştur. “Yabancılaşma kendinden uzaklaşma, temel özelliklerini yitirerek kendine karşıt bir duruma gelmeyi anlatır” (Kösoğlu 116). Sürekli farklı ve özgün olmayı öğütlen-

yen bir söylem inşa eden ama nihayetinde tüm dünyayı ‘evrenselcilik’ adı altında, millî kimlikleri yok edici, tek tipleştirici- standartlaştırıcı bir kültürel program takip eden küreselci söyleme uymaktadır. “Eğer insan kök salarsa, dışlayıcı olmaktadır; eğer kökünden koparsa, kaybolma tehlikesi yaşamaktadır. Bu iki eğilimi sabırla terbiye ederek, birini diğeriyle düzelterek, insana uygun ve onu ağırlayan bir dünya kurabiliriz, bir toplum inşa edebiliriz. Bu inşa, her gün yapılması gerekli sürekli bir inşadır” (Bilgin 1999: 160). Modernleşme ile birlikte giden aşırı bireyleşme insanın kendisini yücelttiği, tanrılaştırdığı, bir sürece evrilirken küreselleşme de bireyin bu evrimi tüketim kültürüne ve Batı’nın kültürel hegemonyasının etkisiyle ‘köylülük’ olarak kodladığı ve sadece ailenin yaşlı kuşaklarının sahip olabileceğini düşündüğü geleneksel/millî kültürü önemsiz görmesine yol açabilmektedir. Bireyin bu kendisini tanrılaştırma sürecinde de kendi çocuğunu kendi yaratıcı gücünün eseri olarak görmesine yol açmakta ve ona koyduğu isim bu yüzden herkesten farklı ve özgün olmak

zorundaymış gibi bir hisse kapılmaktadır. Zira bu yeni modern yaratıcı bireyin ‘yarattığı’ şey sıradan olamaz, ‘özel’ olması gerekir! İşte bu yeni ve farklı isim bulmayı amaçlayan ruh hali kentleşmesini tamamlayamamış, sonradan şehirli ve yeni bireyleşmiş kişilerin içine düştüğü bir kendini ispat sendromu olarak ortaya çıkmaktadır. Anlamın, değer, sembolizmin önemi bu tür kişiler için çok da önemli olmayabilir. Millî kimliğin, sembolizmin ve değerlerinin önemsizliği anlamına gelecek bir self-kolonyalizmi de böylece kolaylıkla içselleştirilebilmektedir. Bu bağlamda, toplumun bütün kesimlerinin bu yabancılaşmanın etkisinde olduğunu söylemek de isabetli olmayacaktır. Mesela, her ne kadar gelir seviyesi yüksek kesimlerin popüler kültürün bu isim verme dinamiğinin etkisinde kaldığı daha çok tahmin edilse de 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi sonrası, daha önce hiç listede olmayan Ömer Halis isminin listeye en başlarda girmesinin belli kesimlerde millî bilinç ve hislerin canlılığını göstermesi bakımından da önemlidir (Yegin 2020: 114).

KIRGIZ DESTANLARINDA “KÖKBÖRÜ” OYUNU

Oyun, tarihin eski dönemlerinden beri insan hayatında yer edinmiştir. Bir milletin kültür çeşitliliğinin bir yansıması olan oyunlar, milletlerin yaşamlarının özgür ve doğal bir biçimde dışavurumudur. Türkçenin diğer lehçelerinde de hemen hemen aynı olan “oyun” kelimesi Tükmençe, Kırgızca, Nogayca, Karakalpakçada oyun; Kazakçada oyun, Altayca, Teleütçe, Şorca ve Sagaycada oin; Kazan Tatarcasında uyn, Tatarcada uin şeklinde geçmektedir. Oyun, her halkın ve milletin

Oyun, her halkın ve milletin kültürünün bir ifadesi, gelecek nesillere kültürü taşıyan bir faaliyettir.

kültürünün bir ifadesi, gelecek nesillere kültürü taşıyan bir faaliyettir. Oyunun kültürden de önce olduğunu ifade eden Johan Huizinga, hayvanların, insanoglunun doğuştan itibaren oynadığını vurgulamaktadır. Huizinga, oyun için gerçeğin belli bir temsili olduğundan bahseder ve “oyunu kültürün içinde, bizzat kültürden önce var olan, kültüre eşlik eden ve bu kültüre başlangıcından içinde yaşadığımız döneme kadar damgasını vuran, verili bir bizatihilik olarak” değerlendirir. Dolayısıyla kültür, oyun ortamında doğmuştur. Huizinga, kültürün oyunla ilişkisini şöyle açıklamaktadır: “Kültür oyun biçiminde doğar, kültür başlangıçtan itibaren oynanan bir şeydir. Oyunun kültüre dönüşüğünü değil de tamamen tersi-

Zehra BAYIR

ne, kültürün ilk aşamalarından itibaren bir oyunun çizgilerini taşıdığını ve oyun biçimleri altında ve oyun ortamında geliştiğini anlamak gerekir.

Kökbörü oyunu, cirite benzeyen atlı bir oyundur. Oyunda kullanılacak oğlağın başı kesilerek içine saman doldurduktan sonra karnı dikilir ve o gece su içinde bırakılarak daha da ağırlaşması sağlanır. Böylece oğlak, kırk kiloyu aşan bir ağırlığa gelir. Oyuna başlamadan önce ön hazırlık olarak oyun alanının tam ortasına ki-reçle geniş ve büyük bir daire çizilmektedir. Bu daire “halhal ya da adalet çemberi” adını taşır. Oyuncular bu dairenin etrafına dizilir. Hakemler oğlağı meydanın yüksekçe bir noktasına götürür. İşaret verilince

atlı oyuncular hızla hakemlerin bulunduğu yere doğru atlarını koşturur. Hakemler oğlağı oyuncuların üzerine fırlatır ve oyuncular oğlağın atıldığı yerden oğlağı kapmaya çalışır. Oğlağı ilk anda ele geçirmek, atın gücüne bağlıdır. Oğlak, ilk on metreye ulaşan atlılar tarafından kapıldığı için geniş göğüslü atlar seçilmektedir. Oğlak bir süre çekiştirildikten sonra en kuvvetli oyuncu kimse o oyuncunun elinde kalır. Oğlağı kapan oyuncu ya da binici, oğlağı eğerin üstüne yerleştirir ve sıkıca tutarak sol elinde dizgin, sağ elinde kamçı ile beraber dört nala işaret direğinin olduğu yere doğru atını koşturur. Atının bu şekilde eğer üzerinde durması çok zor olup maharet istemektedir. Diğer biniciler oğlağı bu atlının elinden almaya çalışır. Oğlağı ele geçirmek için herkes oğlağı sıkır, iter ve çeker. Binicilerin arasında çok zor bir boğuşma yaşanır. Nihayet oğlağı birisi ele geçirir ve mücadele tekrar başlar. Binici, adalet çemberini oğlağıyla bir defa dönebilirse bir puan kazanır. Daha sonra oğlağı yere atar. Yere attıktan sonra başkası alır. Kim bu şe-

kilde en fazla puanı toplarsa oyunu o kazanmaktadır.

Bugün Kırgızistan'da "Kok Bore, Kop Kare ya da Olak Tar-

*Kırgızların millî
oyunu olarak oynanan
bu oyun, en eski
savaş oyunu olarak
tanımlanmaktadır.*

tiş" adıyla hem çocuklar hem de büyükler tarafından oynanan kökbörü oyunu; şekil, biçim, gerekli araç ve gereçler değişmeden nesilden nesile aktararak korunmuştur. Kırgızların millî oyunu olarak oynanan bu oyun, en eski savaş oyunu olarak tanımlanmaktadır.

Kökbörü oyunu, adında mitolojik ve ritüelistik kökeni çağrıştıran bir oyundur. Kök (Gök) kelimesi Eski Türkçede gök, gök rengi, mavi anlamındadır. ve "kö-" kelimesinin "yukarıda olmak" anlamı da mevcuttur. "Bir şeyi gök rengine büründürmek veya gök sözü ile beraber söylemek, o şeyi kutsal saymak veya aralarında Tanrı ile

ilgili bir bağ kurmak, isteğinden ileri gelmeli idi." görüşü, "kökbörü" kelimesindeki "kök (gök)" kelimesinin de vurgulanmak istenen anlamıdır. Türklerin gök-böri, gök-kurt, Tanrı-kurt demelerinin sebebi de budur. "Börü" ya da "kurt" kelimesi üstünlük, büyüklük yiğitlik anlamında olup Kırgız Türkleri yiğit ve seçkin olan kişilere "Kök börü" demektedir. Dolayısıyla Kırgız edebiyatında yiğitlik ve bahadırılık sembolü olarak börü kelimesi kullanılmaktadır. Kutadgu Bilig'te hakan anlamına gelen "Gök börü" kelimesi "Gök-kurt" anlamında yiğitlik, alplık ve hakanlığın sembolü olarak kullanılmıştır.

Doğan Kaya (2005, s. 303-304), Türkiye'de bu oyundan ilk söz eden kişinin Ziya Gökalp olduğunu ve ayrıca Dr. Rıza Nur'un da Türk Tarihi adlı eserinde bahsettiğini ifade ederek şunları aktarmıştır: "... eski Türklerde totem sayılan bozkurt (gökbörü) ile bağlı bir anane mahsulüdür. Kurt menkıbesi, Kırgızların gökbörü tesmiye ettikleri oyunda tecelli eder". Ayrıca kökbörünün çıkışına dair bir efsanenin olduğunu ifade etmektedir. Efsaneye göre; çok eskiden bir köyün bütün erkekleri savaşa gider. Erkeksiz kalan köye gelen kurtlar hayvanlara zarar vermeye başlar. Bunun üzerine köylüler kurtların bazılarını bıçakla, okla ya da ezerek öldürürler. Canlı kalan kurtları da at üzerinde birbirlerine atarak eğlenirler. Zamanla bu oyun bir gelenek haline gelir. Oynadıkları oyunun adına da kökbörü "bozkurt" derler. Kurtların azalmasına başlamasıyla da oyun aracı olarak kurt yerine tekeyi kul-

lanırlar. Daha olgunlaşmamış erkekler de teke yerine “ulak (oğlak)” ile oynarlar. Kökbörü oynayan kişilere de kahramanlıkları ve süratleri dolayısıyla “kökbörü” demişlerdir. Kırgız destanlarında da yer alması kökbörü oyununun kaynağının eskilere dayandığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Kökbörü oyununun nasıl ortaya çıktığı ile ilgili ikinci görüş ise Köktürk ve Göktürk kelimelerine dikkat çekmektedir. “Kökbörü”, “kökkurt” anlamı taşımaktadır. Türklerin tarihte kökbörüler olarak anılmasıyla, Göktürklerde bu oyunu oynayanların cesaretinden dolayı Kökbörüler denmesi arasında bir bağlantı kurulmaktadır.

Kırgız Destanlarında “Kökbörü” Oyunları

İncelenen 13 destanda kökbörü oyunu geçmektedir. Bu des-

İncelenen 13 destanda kökbörü oyunu geçmektedir.

tanlardan Canıl Mirza ve Kocaçaş'ta evlilik toyunda; Bağış ve Kız Darıyka'da doğum toyunda, Kurmanbek, Kurmanbek Sarıkunan ve Manas Cusup Mamay da savaş sonrası ve Bağış'ta ise kağan tayininden sonra düzenlenen eğlence kökbörü oyunları yer almaktadır.

Toylarda Oynanan Kökbörü

Türk kültür hayatında önem-

li bir yere sahip toylar; birlik ve beraberliği sağlayan yeme, içme, çalgı, oyun gibi eğlencelerin olduğu törenlerdir. Türkler çeşitli sebeplerle toy tertip etmiş olup bunlar; ilk av toyu, kutlama toyları, akın sonucu yapılan toylar, ölüm ve ölü aşı toyları, ad verme toyları, çocuk için dilek dileme toyları, uğurlama ve düğün toylarıdır.

Doğum toyları, Türk destanlarında çokça karşımıza çıkmaktadır. Doğum, hem ailenin hem de toplumun devamı

Kız Darıyka Destanı'nda bu oyun ‘oğlak çekişme’ adıyla anılır ve çocuk doğumu kutlamalarının önemli bir parçasıdır.

için çok önemlidir. Dünyaya gelen çocuk için toy tertip edilir. Kız Darıyka Destanı'nda Darıyka'nın “Şaysında” adını verdikleri bir çocuğu olur. Şaysında'nın doğumu için bir toy düzenlenir. Bu toyda Kırgız millî oyunlarından pek çok oyun oynanır. Bunların içinde kökbörü, cambı atma, tıym enmey, mızrak müsabakası, güreş ve diğer oyunlar bulunmaktadır. Kökbörü oyunu bu destanda “ulak tartuu/oğlak çekişme” adıyla yer almaktadır. Çocuğunun doğumunun kutlanması için düzenlenen toyda oyunların en önemli işlevi eğlenmedir. Kız Darıyka Destanı'nda oynanan “oğlak çekişme” eğlence amaçlı oynanmıştır.

Bagış Destanı'nda da Bağış'ın

oğlu Toytoy'un beşik toyunda çeşitli oyunlar oynanır. Bu oyunlarda baş ödül olarak beş yüz elli beş at, bin yılki, üç bin koyun, on gümüş para, yüz altın belirlenir. Bu toyda pehivanlar güreşmekte, yayalar karşılaşip münakaşa etmekte, çakmak oyunu oynanmakta ve ödüller verilmektedir. Ayrıca “ulak tart (kökbörü)” oyununun da oynandığı “Ulak tartıp köpçülük/Ulak tartıp hepsi” dizeleriyle anlatılmıştır. Oyunun sonunda da oyuncuların “Baarısında bayge bar/Hepsinde ödül var” sözleriyle ödül kazandıkları ifade edilmiştir (Akyüz Öztokmak, 2019, s. 455). Bu destanda anlatılan “ulak tart” oyunu da eğlence amacıyla oynanmıştır. Ayrıca kökbörü oyununun açık bir alanda, “ortada” oynandığı görülmektedir.

Türklerde önemli toylardan bir diğeri evlenme toylarıdır. Düğün ile toy, eş anlamlı olup insanın eğlence ihtiyacının karşılansında işlevseldir. Toy ailenin oluşumunu sağlayan çok yönlü bir şenliktir. Ali Şir Nevai'nin dediği gibi “kız göçürür toylar”, Türk eğlencesinin başat unsurudur. Eğlenmek için bir olay, bir hareket ya da sevinçli bir sebep olmalıdır. Evlilik de eğlenmek için iyi bir vesiledir. Eğlence, toplum için anlamlı bir yaşantı hâline dönüşmüştür ve toplumsal hayatın anlatı ortamını oluşturmada, sosyal eğilimleri yansıtmaktadır (Özdemir, 1999, s. 31-32). Toplum her sevinci bir törenle kutlamış, kendini bu şekilde ifade etmiştir. Törenlerin içinde yer alan oyunlar aracılığıyla da eğlenmeyi bilmiştir. Böylelikle

“Evlilik, Türk toplumunda önemli bir eğlence vesilesidir. Eğlence, toplumsal hayatın anlatı ortamını oluşturarak sosyal eğilimleri yansıtır ve oyunlar, kültürel çeşitliliğin ortaya çıkmasında rol oynar.”

oyun, kültürel çeşitliliğin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Yapılan yarışlar, güreşler ve at yarışları eğlence haline dönüşmüştür (Ögel, 2001, s. 269).

Canıl Mırza Destanı'nda Kalmuk beylerinden Erdene Bey ile Canıl için bir toy düzenlenir ve bu toyda otuz gün boyunca oyunlar oynanır. Kız oyunu, salıncak oyunu, at yarışı, er vuruşması (güreşi), kökbörü oyunu oynanan oyunlardandır. Kökbörü oyunu destanda, “Kurturganday kökbörü (Caynakova, 2004, s. 57)/Kudurmuş gibi kökbörü oyunu” (Aça, 2004, s. 57) dizeleriyle verilmiştir Kökbörü oyunu için kullanılan “kudurmuş gibi” ifadesi “taşkınlık göstermek, aşırı davranışlarda bulunmak” anlamındadır. Bu ifadeden anlaşılıyor ki oyun, çok hareketli ve çetin bir oyundur.

Kocacaş Destanı'nda bir gün Karakoca adlı bir bey mektup yazarak herkese ulaştırır. Bu mektupta, bir toy düzenleyeceğini ve kızı Zulayka'yı, Zulayka'nın istediği birisiyle başlık parası almadan evlendireceğinin haberini verir. Kızı için

uygun olan damat adaylarını yarışa davet eder. Kızı Zulayka, gelen adayları görmek için minareye çıkar ancak pek çok aday içinden hiçbirini beğenmez. Gelenler, Zulayka'nın ki birli olduğunu söyleyip köyle-rine dönerler. Başka kimsenin olup olmadığını soran Zulayka Kocacaş'ın gelmediğini öğrenir. Kocacaş altı aydır köyde değildir, dağlarda avlanmaktadır. Zulayka, haber salıp Kocacaş'ın da gelmesini ister. Bu sırada köyüne gelen Kocacaş, halkının ısrarı üzerine kızı merak eder. Avcı Kocacaş, üstünü değiştirmeden avcı kıyafetiyle Zulayka'yı görmeye gider. Zulayka evlenmeyi kabul eder ve babası toy düzenler. Toya civardaki beylerin hepsi davet edilir. Toy bir hafta sürer. Toyda “ulak tarttırıp/oğlak kapma” oyunu oynatılır.

Kağan Tayininden Sonra Oynanan Kökbörü

Tahta çıkma töreni, Türk devlet gelenek ve törenleri içerisinde önemli törenlerden biridir. Taht, egemenliğin sembolüdür. Kağanın tahta oturması için törenler düzenlenmektedir. Kırgız destanlarında kağan tayin edildikten sonra düzenle-

Tahta çıkma törenleri, Türk devlet geleneklerinde egemenliği simgeler. Kağanın tahta çıkışı için düzenlenen törenler, halkın desteğini kazandırır ve gücü gösterir.

nen “kağan toyu” ile karşılaşıl-maktadır. Kağan, töreyi temsil ettiği için toylar aracılığıyla halkın desteğini alır, gelecekle ilgili planlarını aktarır, halka gücünü gösterme fırsatı bulur (Çelepi, 2017, s. 23). Bağış Destanı'nda kağan tayininden sonra bir toy düzenlenmiş ve kökbörü oyunu oynanmıştır. Oynanan bu oyun eğlence amaçlı olup âdeta devletin gücünün simgesidir. Destanda Bağış, Cediger halkının başına yönetici olması sebebiyle toy tertip etmiştir. Bu toyda tay yarışı ve “Kökbörü-ulak tarttırıp/ Kökbörü-ulak oynayıp” (Akyüz Öztokmak, 2019, s. 292) eğlenilir. Burada kökbörü oyununun eğlence amaçlı oynanan bir oyun olmakla birlikte bir güç gösterisi olarak kağanın gücünü temsil ettiği de söylenebilir.

Savaş Sonrası Oynanan Kökbörü

Kırgız destanlarında kazanılan bir savaşın ardından kökbörü oyununun oynandığı görülmektedir. Manas Cusup Mamay da, Çon Cindi (Manas) kazandığı zaferlerden sonra Koşoy'a konuk olur. Koşoy da Çon Cindi gibi çok güçlüdür. Koşoy, Çon Cindi'yi ağırlamak için toy düzenler. Bu eğlencede oynanan pek çok oyun arasında kökbörü oyunu da vardır.

Yukarıdaki mısralardan eğlence düzenlemenin hürmet göstergesi olduğu da anlaşılmaktadır.

Bu destanda kökbörünün oynandığı bir başka savaş sonrası

*Toguz kün örüün alğanı.
Urmatı üçün balanın
Oyundu baştap duuladı.
Tülöögö tokson mal soyup,
Kündö külük çapkanı.
Kürpüldögön ulandar,
Kök börü kündö tartkanı
(İnayet, 2017, s.141)*

*Dokuz gün dinlendi.
Çocuğun hürmeti için,
Eğlence düzenledi.
Kurbana doksan mal kesip,
Her gün at koşturdular.
Farfaralık eden delikanlılar,
Her gün kök börü oynadılar
(İnayet, 2017, s.141)*

toyu daha vardır. Manas, Kalmuklardan Költöy'ü yenerek Kırgız topraklarını geri alır. Bu zaferi kutlamak için Manas'ın babası Cakıp Bay bir eğlence düzenler. Zafer sonrası yapılan bu eğlence de pek çok oyun oynanır, bunlar içinde at üzerinde teke kapma yarışması "kök börü" de vardır: "Kök börü tartıp, kunan çaa/Kök börü çekişip tay yarıştıp" (İnayet, 2017, s. 238) eğlenilir. Adı geçen destanda Kırgız halkının bilgelerinden Bakay, Manas'ın kazandığı zafer için düzenlenen eğlenceden bahsederken "Ulak tartıp oynudun/Oğlak çekişip eğlendiniz" (İnayet, 2017, s. 240) diyerek bu oyunun oynandığına değinir. Kökbörü oyununun buradaki işlevi, eğlence ve zaferi kutlamaktır. Kurmanbek Destanı'nda Kaşkar Hanı Akkan, çok güçlü bir handır ve Kurmanbek'in Kalmuklarla yaptığı savaşı duyar. Kurmanbek'in yolunu bekler. Akkan; Kurmanbek'i ve kırk yiğidini davullarla, zurnalarla ve "kökbörü tarttırıp/kökbörü oyunuyla" karşılar.

Burada toy, Kurmanbek'in savaşı kazandığını halka duyurmak amacıyla düzenlenmiştir. Kurmanbek'i kökbörü oyunu ile karşılamak gücün, kahramanlığın bir göstergesidir. Çünkü toyda oynanan kökbörü; meziyet, güç, kuvvet ve bahadırılık gerektirir. Bu meziyetlerin hepsi bu oyunu oynayan halkta vardır. Aynı zamanda zafer kazanıldığından eğlenmek için oynatılmıştır.

Oyuncular

Kökbörü oyununun geçtiği destanlarda oyuncu sayısından bah-

Kızbörü, evlilik törenlerinde oynanan ve gelinin kesilmiş hayvanı kaçırdığı, damat tarafının ise bunu geri almaya çalıştığı bir oyundur. Gelinin güçlü ve iyi bir binici olduğunu kanıtlaması beklenir.

sedilmemekte ancak erkekler tarafından oynanan bir oyun olduğu ifade edilmektedir. İki takım ya da grup arasında oynanan bir oyundur. Oldukça çetin bir oyun olan kökbörü geniş göğüslü atlarla oynanmaktadır (Çay, 1991, s. 140). Türkistan kökenli olup savaşçıların kendilerini barış zamanlarında zinde tutmak için oynadıkları bu oyunun oyuncularının daha çok erkeklerden oluşması doğaldır. Oyun seyredildiği zaman tam bir savaş oyunu havası izlenimi vermektedir. Hatta Altaylarda kökbörü oyununu oynayan oyunculara "Böriler" denilmektedir. Oyun, teke tek ya da gruplar arasında oynanan atlı bir oyundur. Cesaret, algılama sürati, refleks, denge gibi özellikleri olan stratejik bir oyundur. İyi bir binicilik ve ata hâkimiyeti gerektirmektedir (Tüzün, 2010, s. 34). Kökbörü oyununa zengin, fakir herkes katılabilmekte ancak birbirine düşman olanlar karşı kaşıya getirilmemektedir (Yıldız, 2002, s. 58).

Kırgızlarda "kızbörü" adı verilen bir oyun daha vardır. Evlilik törenlerinde oynanan bu oyunda kesilmiş hayvan, kız tara-

fından kaçırılır ve damat tarafı da gelini kovalayarak hayvanı gelinin elinden almaya çalışır (Tüzün, 2010, s. 34). Bu oyun, gelinin iyi bir binici, savunucu ve güçlü biri olduğunu kanıtlaması için oynanmaktadır (Yıldız, 2002, s. 58). Kökbörü erkek oyuncuların oynadığı bir oyun iken kızbörü, kızların ve erkeklerin karışık oynadığı bir oyundur. Ancak incelenen destanlarda kızbörüye rastlanmamıştır.

Sonuç

Kökbörü oyununun destanlarda yer alması destanın yapısıyla ilişkilidir. Destanın akışı içerisinde yer alan kökbörü; oyuncuların gücünü, hızını, çevikliğini ve bahadırılığını göstermek amacıyla destan anlatıcısının başvurduğu bir anlatım tekniğinin çerçevesi içinde değerlendirilebilir. Kırgız destanlarında kökbörünün oynadığı törenler ve eğlenceler aynı zamanda oyunun bağlamını oluşturmaktadır. Açık mekânlarda oynanan oyunların eğlence, sinema ve yarış amaçlı oynadığı görülmüştür. İncelenen destanların farklı bölümlerinde, farklı eğlenceler ve toylarda kökbörü oyununun geçtiği tespit edilmiştir. Metinlerde doğum öncesi ve doğum anı ile ilgili fazla bir bulgu olmasa da doğum sonrası düzenlenen

eğlencelere ve bu eğlencelerdeki oyunlara yer verilmiştir. Ayrıca Manas Cusup Mamay Varyantı'nda Manas'ın çocuklarla oyunu esnasında kökbörü oyununun oynandığı alan olan "daire" ve kökbörü kelimesinin eş anlamı "oğlak kapışma, oo torpok" kelimeleri ile benzetmeler yapılmıştır. Kurmanbek Destanı'nda da "kök börü" kelimesi ile ilgili bir benzetme bulunmaktadır. Destandaki kahramanların "kökbörü"ye ve bu oyundaki unsurlara benzetilmesi kökbörü oyununun sadece bir oyun değil, hem anlamı bakımından hem de kültürel bir unsur olarak bir sembol hâline geldiğini göstermektedir. Kırgız destanlarında geçen kökbörü oyununda oyuncular erkeklerden oluşmaktadır. Oyuna fakir ya da zengin tüm halkın katılabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Günümüzde evlenme törenlerinde "kızbörü" adıyla kızların katılımıyla da oynanan oyuna, incelenen destanlarda rastlanmamıştır. Kökbörü oyunu oyuncuların ve atın uyumunu gerektiren bir oyundur. Atın hızlı ve çevik olması kadar oyuncunun da ata sahip olması ve at üstündeki başarısı çok önemlidir. Dolayısıyla at hâkimiyetini ve savaş yeteneğini de artıran bir oyundur. Oyuncular yaş itibarıyla evlenme yaşındadır. Bu yaşın kaç olduğu ifade edilmemiştir.

Oyun kurallarına mütemadiyen uyan oyuncular, maharet ve güçleriyle oyunu kazanmakta ve oyunun sonundaki ödülleri de almaktadırlar. Ancak sadece Bağış Destanı'nda oyunun sonunda kazanılan ödüllerden bahsedilmiştir. Oyunun sonunda kaybeden kişilere ceza verilmemektedir. Türkler bu tarz oyunlar ile hem askerî yeteneklerini geliştirmişler hem de eğlenmişlerdir. Kökbörü oynayarak at kullanma kabiliyetlerini de geliştiren gençler bu oyun aracılığıyla savaşa da hazırlanmışlar, savaş talimleri yapmışlardır. Sonuç olarak; "kök" ve "börü" kelimelerinin birleşiminden oluşan oyunun adı ritüelistik ve mitolojik unsurlar barındırmakta, kutsal anlamlar ifade etmektedir. Bir milletin varoluş anlatısı olan destanlar, kökbörü oyununun nesilden nesile aktarılmasında ve yaşatılmasında rol oynamıştır. Oyunun günümüze kadar ulaşmasında toyların ve eğlencelerin etkili olduğu görülmüştür. Günümüzde başta Kırgızistan olmak üzere Türk dünyasında kökbörü oyunu bilinmekte ve yaşatılmaktadır.

YAHYA KEMAL'İN “AKINCI” ŞİİRİNDEN “O RÜZGER”

Nezahat ÖZCAN

uyanırları da konuşulur. Yahya Kemal'deki vatan ve millet sevgisinin, Paris'te bu sohbetlerde şekillendiği konusunda yakın çevresi ve kaynaklar hemfikir-
dir (Hisar 1969: 183). Yahya Kemal, Albert Sorel'in üzerindeki tesirini şu cümlelerle ifade eder: “Bu musahabelerin ve Sorel'in Ülûm-ı Siyasiye Mektebi'ndeki derslerinin derin tesiri altında kalmıştım. Ben de bir şeyler yapmak ve bilhassa onlara muvazi olarak tarih ortasında Türklüğü aramak ve bulmak hevesine kapılmıştım” (Banarlı 1960: 43). Yahya Kemal, bu hevesle “Sorel'in millî tarih görüşünü benimseyerek aynı metodla Türk tarihini tetkike yönelmeye başla(r)” (Göçgün 1983: 13). Bu tetkik, onu, büyük Türk sosyoloğu Ziya Gökalp ile ayrışacakları bir tarih görüşüne ulaştırır (Bayramoğlu 1988: 40-44). Yahya Kemal'in Türk tarihi hakkındaki görüşünü kısaca, 1071'den öncesini kablettarih (tarih öncesi) kabul

Çocukluk yıllarında, yardımcıları Hüseyin'den Battal Gazi Destanı'nı dinleyen ve metnin epik ruhundan etkilenen Yahya Kemal, ÜsküpSelanik-İstanbul yıllarından sonra, 1903 yılında “hayâlinin fevkinde bir yıldız gibi parla(yan)” Paris'e firar eder. Yahya Kemal, Paris'te yeni bir medeniyeti anlamaya ve o dünyaya girmeye çalışırken karşısına dil engeli çıkar. Bu engeli aşmak amacıyla, Dr. Abdullah Cevdet'in de ısrarları sonucunda Paris'e üç saat uzaklıkta bulunan College de Meaux'a Fransızca öğrenmek üzere bir yıl leyli olarak devam eder. Bu kolejde, “bir küreden bir küreye geçiş kadar” kendisini değiştirdiğini ifade ettiği Fransızca'yı öğrenir. Paris'e döner ve Ecole Libre des Sciences Politiques'in haricî siyaset şubesine kaydolunur (Yetiş 1998 : 97). Burada Albert Sorel, Albert Vandale, Emile Bourgoix gibi Fransız tarihçilerin derslerinde tarih bilgisini ve zevkini oluşturur. Albert Sorel'e hayran öğrencilerle birlikte Fransız tarihçisinin evindeki sohbetlerin sadık bir dinleyicisi olur. Bu sohbetlerde, Almanların ve İtalyanların

ederek Malazgirt'ten itibaren Türk'ün yeni vatanındaki macerasını esas almak şeklinde özetlemek mümkündür. O, Süleymâniye'de Bayram Sabahı'nda, "Tâ Malazgird ovasından yürüyen Türkoğlu" dizesiyle bu görüşünü şiir zeminine de taşır. Yahya Kemal'in tarih bilgisi ve zevki, başta Akıncı, Mohaç Türküsü, Ok, Süleymaniye'de Bayram Sabahı, Selimnâme olmak üzere birtakım şiirlerine yansır. Yahya Kemal, şiire başlamasını hatıralarında iki farklı hadiseye dayandırarak anlatır. Bunlardan ilki, çocukluk aşkı Redife Hanım'a beslediği hislerle, ikincisi ise 1897 Osmanlı-Yunan Harbi ile ilgilidir (Göçgün 1991: 532-533). İlk hadiseye ait duygulanmaların dizelere nasıl aksettığının örnekleri ile karşılaşmasak da ikinci hadisenin yansımaları olarak şu dördlüğü hatıralarından okuruz: "Seyfi adlı saldılar Tırnova'ya daldılar Turhala'yı aldılar Şanlı Türk askerleri" (Banarlı 1998: 69). Yahya Kemal'in on üç yaşında yazdığı bu dördlüğün tarih temalı olması mühimdir. Yahya Kemal, dokuz yılını geçirdiği "his ve haz yüklü kâinât"tan (Eski Paris) İstanbul'a 1912 yılında, millî kültüre yönelik bir şuurla döner. Bu şuur: "edebiyata içtimaî bir vazife yükleyen Millî Edebiyatçılar bir kenara, kendinden önceki nesillerin ve çağdaşlarının millî cevhere ve tarihe uzak ol(malarına) da yönelikti(r)" (Tural 1998: 68). 1906'da Paris'te bir Türk destanı üzerinde çalışmaya başlayan Yahya Kemal (Ayvazoğlu 2001: 429), İstanbul'a döndükten sonra üzerinde çalıştığı destanın parçalarına şiir bütünlüğü vererek aralıklarla yayımlamaya başlar. Bu destanın parça-

"O günlerde Londra'da yeni bir Türk destanı yazmaya savaştım. Gerçi onu yazamadım.

Lakin yazmaya uğraşırken kendime göre bir şiir lisanı buldum."

larından biri de Akıncı başlıklı şiirdir. Yahya Kemal, Akıncı şiirinin ilhamını daha yurda dönmeyen yakaladığını belirtir:

"O günlerde Londra'da yeni bir Türk destanı yazmaya savaştım. Eski akınlarımıza ve korsanlarımıza dair beş, on mısra'ı, çok sonraları, bir çok yerlerde basılmış ve tekrar edilmiş bu destan beni senelerce peşinden koşturdu. Gerçi onu yazamadım. Lakin yazmaya uğraşırken kendime göre bir şiir lisanı buldum. "Bu şiir lisanı Tevfik Fikret'in, Cenap Şahabettin ve muakkiplerinin lisanından büsbütün başkaydı. O destanın başarabildiğim bazı parçalarındaki şiir telakisi de yeniydi; marazîlikten, ibhamdan, muammalıktan uzaktı" (Beyatlı 1986: 103).

Yahya Kemal, yıllar sonra bu şiirinin temasından daha çok, yeni dil anlayışına vurgu yapar. Yahya Kemal'in 1919 yılında Şair Nedim mecmuasında yayımlanan Akıncı şiiri (Cunbur 1994 : 93), Osmanlı İmparatorluğu'nun yükseliş devrindeki akınların âdeta toplu bir özeti gibidir. Yahya Kemal'in Osmanlı tarihini hareket noktası

aldığı şiirlerini, "Vak'a, Devrin Hükümdarı, Anılan Hükümdar, Şiirde Başka İnsanlar" alt başlıklarıyla detaylı bir tabloya dönüştüren Ömer Faruk Akün, Akıncı'nın da aralarında bulunduğu bazı şiirler ile ilgili olarak şu tespiti yapar:

"Yahya Kemal'in şiirindeki tarihî muhtevanın büyük bir kısmı mahiyet itibarıyla kronolojide herhangi bir rakamın çerçevesi içine girebilecek, tek ve belirli bir hadiseye icra edilebilecek bir işlenişte değildir. 'Açık Deniz'de, 'O Rüzgâr'da, 'Akıncı'da, 'Bir Tepeden'de terennüm edilen akınlar, fetihler belli bir tarih yılında cereyan etmiş şu veya bu hadiseler olmayıp, Osmanlı asırları içinde tekerrür ve devam eden bütün akın ve fetihlerin bir özü, bir muhassasıdır. Yahya Kemal bunlarda herhangi bir zamana ve mekâna bağlanmayacak tarihî muhassalayla, bir terkihi ifade etmiştir" (Akün 1976: 25).

Ömer Faruk Akün'ün vurguladığı gibi Akıncı şiiri, bizi kesin, belirli bir tarihe götürmez. Bilhassa Rumeli'nin fethinde öncü birlik konumundaki akıncıların seferlerinin ve zaferlerinin şiirleştirildiği Akıncı'da, "Kurmaca metin"lerin sağladığı imkânlardan istifade eden şair, şehit olan bir akıncının ağzından hem genel hem de özel akın(-lar)ı dile getirir. Şair, akıncılarla aynîleşir. Tıpkı şu rübaisinde olduğu gibi:

"Çık tayy-ı zaman et açılır her perde Bir devr geçir istediğin her yerde Ben hicret edip zamanımızdan yaşadım İstanbul'u fethettiğimiz günlerde" (Beyatlı 1983: 10)

Yahya Kemal bu rubaide, İstanbul'un fethini zihninde nasıl canlandırdığını ifade eder. Dörtlükte geçen "tayy-ı zaman" tamlaması ile "hicret etmek" fiili, fethin tarih sayfalarında ki kuru karşılığını aşan canlı bir tarih şuurunu ve bilincini vurgular. Yahya Kemal'in tarihe vukufu, "İlmin ve güzel konuşmanın, hitabetin, sohbetin

*Beşir Ayvazoğlu,
Yahya Kemal'in tarihe
yaklaşımını, bir nev'i
temessül yoluyla
yeniden yaşama
olarak açıklar. Kısaca
yaşanmamış, fakat
yaşanandan süzülerek
yaşanır kılınmış bir
tarihtir bu, bir şuurdur.*

en cazip bir terkihi" olan tarih sohbetlerinde ortaya çıkar (Yetiş 1998: 105-106). Bu vukuf, Madrit elçiliği yıllarında (1929-1932), İspanya Kralı XIII. Alfonsa'yı bile kendisine hayran bırakır (Nuza 1983: 179; 182). Beşir Ayvazoğlu, Yahya Kemal'in maziye iştirakini şöyle açıklar: "O tarihî hadiseler herhangi bir tarihçi gibi yaklaşmamış, bir nev'i temessül yoluyla yeniden yaşama yoluna gitmiştir. Kısaca yaşanmamış, fakat yaşanandan süzülerek yaşanır kılınmış bir tarihtir bu, bir şuurdur" (Ayvazoğlu 1985: 102). Ayvazoğlu'nun bahsettiği "tarihi yeniden yaşama" hâlini, Açık Deniz şiirinin,

*"Duydum akıncı cedlerimin
ihtirâsını,*

*Her yaz, şimâle doğru asırlar-
ca bir koşu,*

*Bağrımda bir akis gibi kalmış
uğultulu... (...)*

*"Rüyama girdi her gece bir
fâtiyhâne zan"*

dizelerinde de açıkça görmek mümkündür (Beyatlı 1983: 14-15).

Akıncı şiirinde anlatılan tarihî macera, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bir akıncının ağzından nakledilir. Anlatıcı, cennetten seslenen bir akıncı kimliğinde vücut bulur. Şiirde başlangıcı, gelişmesi ve sonu olan tarihî bir hadise nakledilir. Anlatıcı, kendisini akıncı cedleri ile aynileştirerek şehit akıncıların âdeta sözcülüğünü üstlenir. Şiirde, bin kişilik akıncı birliğinin Tuna'yı geçerek yedi koldan yaptıkları akın ve akıncıların doludizgin atlarıyla yerden yedi kat arşa kanatlanarak cennete ulaşmaları anlatılır. Şiirde kurgulanan hayal, iki cephelidir: Akının başlangıcı ve sonu.² Hayalin bu iki cephesi, altı beyitlik şiiri ikiye ayırır. İlk üç beyitte akının başlangıcı, akıncıların sayısı, müphem de olsa akının nereye ve ne zaman yapıldığı ve ulaşılan zafer kurgulanırken dördüncü ve beşinci beyitler, akıncıların vasıl oldukları cennete ayrılır. Çocuklar gibi şen olan akıncılar, Ak tolgalı Beylerbeyi'nin emri ile ileri atılır. Tuna'yı yedi koldan geçip dev gibi bir orduyu mağlup ederler. Zaferin neticesinde hızlarını alamayan

akıncılar, yerden yedi kat arşa kanatlanırlar. Şiirde bahsedilen akın belirli bir tarihi işaret etmediği gibi, akıncıların "yerden yedi kat arşa kanatlan"maları da tek bir akının sonucunu ifade etmez. Şiirde akıncıların, bu dünyadaki hayatlarını, çıktıkları akınlarda şehit olarak tamamladıkları belirtilir. Şiirin ilk üç beyitinde mekân olarak zikredilen Tuna nehri ve ilerisi, dördüncü ve beşinci beyitlerde yerini, yedi kat arşa ve cennete bırakır. Şiirde oluşturulan fiktif (kurmaca) âlem, kaynağını Türk-İslâm hayatından alır. Bu yönleriyle hayal, millî ve tarihîdir. Tarihî bir gelenekten, akıncılıktan bahseden ve zaferin coşkusunu da veren şiirde, hayallerin gerçekle olan bağı kuvvetlidir. Osman Gazi döneminden itibaren hudut boylarında yer alan ve ordunun öncü birliği konumunda bulunan akıncılar, akıncı beyinin komutasında düşman topraklarına akınlar düzenlediler. Yahya Kemal bu şiirde hem millî bir hatırayı dile getirir hem de tarihî akıncı tipini şiirleştirir.³ Akıncı'da şiirleştirilen tarihî tip hakkında Mehmet Kaplan, şu değerlendirmeyi yapar: "*Yahya Kemal'in şiirlerindeki insan tipleri, eski Türk edebiyatına ve medeniyetine hakim olan iki insan tipidir: akıncı ve rint. Bu ikisi birbirinden farklı olmakla beraber bir noktada birleşirler: Dünyayı aşma. Akıncıya da rinde de ufukları aşma, sonsuzluk duygusu hâkimdir*" (Kaplan 1987: 255). Tarihî gerçekle olan yakın bağına rağmen Yahya Kemal, Akıncı'da yeni bir âlem yaratır. Şiirde, masalsı bir havanın varlığı dikkat çeker. Şiirin masalsı atmosferini, yerin ve zamanın müphem bırakıl-

ması (“Tuna” nehri ve “bir yaz günü” dışında bir ibare yer almaz); “bin” - “yedi” gibi masal dünyasına ait formel rakamların kullanılması; kanatlı at ve dev motifleri ile maceranın “mutlu son”la neticelendirilmesi oluşturur. Şiirde geçen “Bir gün doludizgin boşanan atlarımızla / Yerden yedi kat arşa kanatlandık o hızla” dizelerindeki “kanatlı at” motifinin uzak çağrışımları olarak Yunan mitolojisinin Pegasos’u ile Keloğlan’ın kanatlı atı; yakın çağrışımı olarak da Miraç’ın Burak’ı hatıra gelebilir. Yenisey’e dökülen Uybat nehri yakınlarında kayaya oyulu tasvirlerde de süvarisi ile birlikte uçan bir at çizilidir. Yine kanatlı at motifi etrafında, şamanların at üzerinde göğe yükselmeleri hakkındaki inanışla Köroğlu’nun uçma yeteneği bulunan atını da burada hatırlayabiliriz (Kaplan 1985: 30). Bu motife tasvirî bir karşılık aramak yerine şiirde geçen ifadeyi, “Sevinçten göklere uçmak” deyiminde olduğu gibi akıncıların coşkulu ruh hâllerinin karşılığı şeklinde kabul etmek mümkündür. Akıncıların atları ile beraber kanatlanmaları, Yahya Kemal’in şiir dünyasındaki “Uçma, uçuş, sınırları aşma, sonsuzluk” temaları ile de yakından ilgilidir (Kaplan 1987: 255).

Destan, efsane, mesnevi, halk hikâyesi, masal gibi gelenekli; hikâye, roman gibi modern edebî türlerde olduğu gibi bir anlatıcının varlığı da şiirin masalsi atmosferini besler. Akıncı’nın masal dünyasına açılan cephesini, Bilge Ercilasun şöyle tespit eder:

“Yahya Kemal Akıncı şiirinde

bir başka masal söyler. Kendisi de o masal kahramanlarından biridir. Bin atlı akıncılar, sonsuz semtleri fetheder ve bir gün şehit olarak cennete gider. Bu şiirde geniş ve sonsuz tabiat, ezeli ve ebedî zaman kavramıyla şair, bir masal dünyası çizer” (Ercilasun 1988: 64).

Bilge Ercilasun, şiirin mekân ve zaman boyutuna da böylelikle vurgu yapar. Şiirdeki masalsi atmosferin tarihî bir zemin üzerine inşa edildiği açıktır. Akıncı şiirine hâkim olan duygu, müthiş bir coşku ve hazdır. Tanpınar, Yahya Kemal’den bahsederken onu bir “cuşşın şairi” şeklinde tanımlar. Duygu bahsinde bize ipucu olan mısra, “Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik” mısraıdır. Şiirin üzerine inşa edildiği zihniyeti

*Akıncılar çıktıkları
akınlarda, sonsuzluğun
ufkuna doğru bir uçuşu
yaşayacaklarından
dolayı çocuklar gibi
şendirler.*

dikkate alarak akıncıların çocuklar gibi şen olmalarının açılımını, fethedilen topraklarda “i’lâ-yı kelimetullah”ı gerçekleştirmelerinde ve şehit olurlarsa peygamberler ve sıddıklar ile haşrolunacakları müjdesinde bulmak mümkündür. Akıncılar çıktıkları akınlarda, sonsuzluğun ufkuna doğru bir uçuşu yaşayacaklarından dolayı çocuklar gibi şendirler. Akıncıların, akına çıkarken tattıkları sonsuz haz ve coşku şiire aksettirilmiştir. Akıncı’ya hâkim olan

coşku, şiirdeki destansı edadan da kaynaklanır. Fiktif yapısını akıncılık teşkilatının ve onların zaferle neticelenen akıncıların oluşturduğu şiirde, dokuz fiilden sadece biri isim soyludur. Akıncıların hücumu ve yerden yedi kat arşa kanatlanmaları, bu fiiller ile gözümüzün önünde adeta canlandırılır. Tanpınar, şiire hâkim olan bu hareketlilik ile ilgili şu tespiti yapar: “Dikkat edilirse Yahya Kemal’in fiilleri kullanım tarzı gayet gariptir. Denebilir ki, âdeta manzume hareket halindedir. Hemen her şiirinde kıvılcık, yalnız kendisinde bilinen hedeflere doğru bir yürüyüş vardır” (Tanpınar 1977: 314). Akıncı şiirinde akıncıların ulaştıkları nihai mekân cennettir. Tanpınar, “hakiki şair sözü, daha iyisi fikri kanatlandırır. Yahya Kemal’de her şey kanatlıdır. Onun kafası bir güvercinliktir. Bu acaip bir hilkat kadar esrarlı bir varlıktan doğan her şey uçar” der (1977 : 323). Bu ifadeler de şiirdeki kanatlanan at motifini, Yahya Kemal’in şiir dünyasına ait bir motif olarak değerlendirilmeye imkân sağlar. Akıncı’da, “beylerbeyi” ve “bin” kelimeleri tesadüfi kullanılmamıştır. Düşman toprakları üzerine yapılan bir akının akın sayılabilmesi için binli kadroyla ve akıncı beyinin komutasında yapılması gerekiyordu. “Beylerbeyi” ve “bin” kelimeleri, Yahya Kemal’in kendi gerçeklik sınırları içinde inşa ettiği şiirinde, ihtiyaç duyduğu yerde tarihî realiteden nasıl istifade ettiğine de bir örnektir. Ezberlenmeye çok elverişli Akıncı şiirinin ahenk yönünün de kuvvetli olduğunu ve klasik edebiyattaki ifadeyle şiirin “sehl-i mümteni” üslubunu yakaladığını söylemek

mümkündür. Yahya Kemal, kendi şiiri üzerine düşüncelerini ifade ettiği yazılarında, şiirin vezin, redif ve kafiye düzeninden ayrı bir de iç ahenginin bulunması gerektiğinden söz eder. Akıncı, kelimelerinin mısra ve beyit içindeki düzenlenmesi bakımından da şairinin deruni ahenk konusundaki hassasiyetlerini sergiler. Kelime gruplarının tekrarı (bin atlı, şimşek gibi), ilk beyitin sonda da aynen tekrar edilmesi, sadece kafiyelerle yetinilmeyip rediflerin de kullanılması, mısra içinde de bir ahengin yakalanması (akınlar-çocuklar/k, l, r sesleri) ve kuvvetle bağlı olduğu aruz ölçüsünün Türkçeye ustalıkla buluşturulması, Akıncı şiirini ahengi kuvvetli bir şiir yapar. Akıncı şiiri, Acemaşiran, Mâhur ve Rast olmak üzere üç ayrı makamda bestelenmiştir (Ayvazoğlu 2007: 31). Akıncı şiiri, şairi tarafından bizzat

Akıncı Şiiri, Millî Mücadele yıllarında, askerin “vird-i zebânî” hâline gelir.

Atatürk'ün huzurunda okunur. Şiir, Millî Mücadele yıllarında, askerin “vird-i zebânî” hâline gelir. Şiirin, süvari marşı olarak bestelenmesi de 1922 yılında “mutasavverdir” (Enginün 1983: 84). Akıncı şiirinin bir versiyonu olarak kabul edileceğimiz Mohaç Türküsü'nde de Yahya Kemal aynı tarihi temanın peşinden gider. Mohaç Türküsü, 1938'de yazılmış, Akşam gazetesinde 1939'da yayımlanmıştır (Cunbur 1994: 103). Akıncı'dan farklı olarak zamanın ve mekânın belirli ol-

duğu şiire Akıncı'daki duygu ve hayal hâkimdir⁵. Şiire hâkim olan duygu, dinî-millî kaynaklı yoğun bir coşku hâlidir. Bu ruh hâli, hücumun aşkıyla kanatlı olmak ifadesinde karşılığını bulur:

“Bizdik o hücûmun bütün aşkıyla kanatlı;

Bizdik o sabâh ilk atılan safta yüz ath”⁶ (s. 24).

Akıncı şiirindeki bin atlı, Mohaç Türküsü'nde yerini yüz atlıya bırakır. İlk iki beyitte, Mohaç Savaşı'nın başlaması ve zaferle neticelenmesi çok özlü bir şekilde ifade edilir. İki saat süren dünyanın en kısa meydan muharebesini Yahya Kemal, şiir formuna dört dizeye nakleder. Üçüncü beyit, yüz atlının şehit olduğunu bildirir⁷. Savaşın neticesinde zafer elde edilmiş Mohaç Ovası'yla Macaristan Krallığının büyük bir kısmı, Osmanlı toprakları na dâhil olmuştur. Zafer, “Fethin daha bir ülkeyi parlattığı gündü” dizisinde dile getirilir. Yeni kazanılan toprakların fetihle parlaması, Yahya Kemal'in “milletimin dini” şeklinde tanımladığı İslamiyet'in bu topraklara yayılması ile alâkalıdır. Böylelikle Batı dünyasında da “muhteşem, büyük” sıfatları ile anılan bir padişahın Mohaç Ovası ve civarında da hükmünü icra edecek olması bu dizede ifadesini bulur. Dokuz beyitten oluşan şiirde, ilk beş dizinin mekânı, Mohaç Ovası'dır. Altıncı beyitten itibaren mekân olarak uhrevî âlem işlenir. Zafer, “gül yüzlü bir afet”e benzetilir. Zaferin ve şehit olmanın akıncılara yaşattığı büyük haz, şu dizelerde ifade edilir:

“Biz uğruna can verdiğimiz yerde göründü.

Gül yüzlü bir âfetti ki her bûsesi lâle;

Girdik zaferin koynuna, kandık o visâle!” (s. 24)

Bu dizelerde, akıncıların elde ettikleri zaferden ve şehit olmaktan duydukları manevi haz, sevgili ile yaşanan vuslat anına benzetilerek aktarılmaya çalışılır. Mohaç Türküsü'nde, Akıncı'daki söyleyiş ve ifade tarzı tekrar edilir. Mohaç Savaşı'nda şehit olan yüz atlıdan birisi, maceralarının sözcülüğünü üstlenir. Edebî metnin şairine sağladığı imkânlardan istifade ile askerlerin şehit olduktan sonraki maceralarının anlatılması her iki şiirde de ortaktır. Mohaç Türküsü'nde de Akıncı'da olduğu gibi şehitlerin ulaştığı nihai mekân cennettir. Şehit akıncılar, burada kendilerinden önce ölmüş yiğitler, şehitler ve ebedî cedlerle beraberdir. Yahya Kemal, 1957'de yayımlanan Hayâl Beste şiirinde de tekrar kullanacağı bir dizeyi bu şiirinde yakalar: “Gördük ebedî cedleri bir anda yakından” (s. 25). Yahya Kemal, Mohaç Türküsü'nün son beyitinde ifade ettiği üzere nal seslerinin hatırasını şiirinde yâd eder ve ettirir: “Lâkin kalacak doğduğumuz toprağa bizden Şimşek gibi bir hâtıra nal seslerimizden” (s. 25). Akıncı'ya kıyasla Mohaç Türküsü'nün ahenk bakımından daha zayıf olduğu dikkat çeker. Mohaç Türküsü, Cahit Atasoy ve Cinuçen Tanrıkorur tarafından mahur makamında bestelenmiştir (Ayvazoğlu 2007: 287). Yahya Kemal, Akıncı'dan yıllar sonra yayımlanan O Rüzgâr⁸ şiirinde

de Osmanlı tarihinden hareketle akın temasının izinden gider. O Rüzgâr'da, akıncıların ne sayısından ne zamandan ne de mekândan bahis vardır. Akıncı ve Mohaç Türküsü'nde olduğu gibi kendisini akıncı cedleri ile aynileştiren bir söyleyiş tarzını da Yahya Kemal bu şiirinde tercih etmez. Osmanlı ordusunun askerleri, akıncılar, şiirde "Yeri fethetmek için gelmiş o fâtil nesil" dizesiyle tanımlanır. Onlara bu hedefi, damarlarında gür bir imanla dolaşan ateşten kanları gösterir. Burada, tevârüs kanalıyla cedlerden intikâl eden fetih arzusu vurgulanır. O Rüzgâr'da şairin ağırlıklı olarak üzerine eğildiği, vurguladığı husus, şiirin başlığından da açıkça anlaşılacağı gibi akıncıların ve hatta onların atlarının bile tenefüs etmekten haz aldıkları, alıştıkları akın ve fetih rüzgârıdır:

*"O nesil duymuş akın zevkini
rüzgârda bile;*

*Bu duyuş varmış akınlardaki
atlarda bile" (s. 42).*

Akıncı ve Mohaç Türküsü'nden farklı olarak beyitlerle değil, dörtlüklerle kurulmuş olan şiirde, akıncıların, Osmanlı askerinin kapılıp gittiği fetih rüzgârı, şiirin merkezinde yer alır. Son dörtlük, akınların ve fetihlerin sebebini, Yahya Kemal'in duyuş tarzı ile açıklar. Gerçekleştirilen akınların ve fetihlerin sebebi, "nice bin atlı"nın kapıldığı fetih rüzgârı olarak gösterilir. Ordu-milletin askeri, atlarına yeni bir ülkede yem vermek arzusuyla fetihlere çıkmış gibidir:

*"Yeni bir ülkede yem vermek
için atlarına*

*Nice bin atlı kapılmıştı fetih
rüzgârına" (s. 43).*

O Rüzgâr şiirinde, sonsuzluk ve ufka yer vermesi bakımından Açık Deniz9 şiirine gönderme yapmamıza vesile olan dizeler vardır:

*"Böyle bir dersi alan ruha va-
tan dar görünür;*

*Dâimâ başka sefer, başka
ufuklar görünür. (...)*

*Bilmemiş var mı geniş yeryü-
zünün serhaddi,*

*Yıkılmış ufkunda durup karşı
koyan her seddi" (s. 42-43)*

zusu yanında, ferdî ve millî sınırlar içinde hapsolüp kalmanın sıkıntısı ifade edilir. Bu beyitler, O Rüzgâr'da tematik bir zenginleşmeye imkân tanır. Şiir, bu yönüyle Akıncı ve Mohaç Türküsü'nden ayrılır. Akın ve akıncılık ile bu teşkilata hâkim olan ruh hâli, Yahya Kemal'in dikkatini çekerek Akıncı, Mohaç Türküsü ve O Rüzgâr'da şiir formunda dile getirilir. Akıncı (1919), Mohaç Türküsü (1939) ve O Rüzgâr'da (1956), Yahya Kemal aynı temayı yıllar içinde olgunlaştırarak işler. Ahenk açısından ise bu üç şiir arasında bir mukayese yapıldığında aynı başarıdan söz etmek mümkün değildir. İlk yayımlanan şiir olan Akıncı'daki söyleyiş kuvvetini, Mohaç Türküsü'nde de O Rüzgâr'da da bulamadığımızı belirtmek gerekir. Yahya Kemal, Paris'te oluşturduğu tarih bilgisini ve zevkini

şiirlerine dönüştürerek yansıtır. Cedleri arasında evlâd-ı fatihândan tarihî şahsiyetler de bulunan Yahya Kemal (Bilgegil 1983: 9), doğduğu topraklara olan bağlılığını, şiirlerinde akın temasını da işleyerek dile getirir.

Tarihî gerçeklik açısından belirli olandan başlayarak bir sıralama yapılırsa üzerinde durduğumuz bu üç şiir, Mohaç Türküsü, Akıncı ve O Rüzgâr şeklinde sıralanabilir. Yahya Kemal somut olan savaş ve akın temasını, O Rüzgâr şiirinde tecrit ederek daha genel bir ifadelendirmeye gider. "Akıncı ve "Mohaç Türküsü"nü'nün tarihi yönlerinin ağır basmasına rağmen, "O Rüzgâr", saf şiir anlayışına yakın duran bir şiirdir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın günlüğünde, "Akıncı" ve "Mohaç Türküsü" ile ilgili olarak şu cümleler yer alır: "Yahya Kemal'in çürüğü Akıncılarda başlar. Mohaç Türküsü'nde kendisini iyice gösterir. Herkes zaafını beraberinde taşıyor demektir" (Enginün-Kerman 2007: 280). Tanpınar, burada Yahya Kemal'in adı geçen şiirlerini, kendi şiir anlayışı ile ters düştüğü için tenkit eder. Şiirin hedefi sadece şiirin kendisi olmalıdır görüşünü savunan Tanpınar, Yahya Kemal'in bilhassa bu şiirlerini eleştirirken kendi şiir anlayışını da örtülü olarak vurgular. Aynı temanın yıllar boyunca peşini bırakmayarak zihninde somuttan soyuta takibini yapması ve bunu şiir formunda ifadelendirmesi bakımından Akıncı, Mohaç Türküsü ve O Rüzgâr aynı zamanda, Yahya Kemal'in poetik dünyasının nasıl şekillendiğinin bir göstergesidir.

BİR HASTANE, BİR ÖYKÜ

*“Neye doğdun sarı yıldız?
Zalim kervan kıran yıldız,
Yıldız sen bir ulu şansın,
Dağ yerinde bin nişansın.
Garip yurduna düşmansın.
Yıldız, yıldız, yıldız, yıldız ey...”*

Hakan Hadi KADIOĞLU

*Yıldız gidersin bir yana,
Belki uğrarsın Narman'a,
Benden selâm nazlı yâra.
Yıldız, yıldız, yıldız, yıldız ey...
Kanlı yıldız, mavi yıldız,”*

İçinde bulunduğumuz günler içerisinde bir tarafıyla sevindirici bir haber basında yer aldı. Yaklaşık 90 yıl hizmete açılan ve yaşanmış derin tecrübenin sonucu hayata geçirilen Mareşal Çakmak Hastanesi'nin Erzurum Lisesi'nin kullanımına verileceğini bildiriliyordu.

Mareşal Çakmak Hastanesi bir asker hastanesi idi. Uzun yıllar hastaneler caddesinde Sağlık Müdürlüğü, Erzurum Lisesi ve 23 Temmuz Stadi arasında yer alan binada hizmet vermişti. Bu bina aslında 1925 yılında Erzurum'un kaldırılması amacıyla Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle Erzurum Meclis-i Umumi binası olarak yaptırılmıştı. Bu projenin değiştirilmesi sonucunda

1930 yılında hastane binası olarak Türk Silahlı Kuvvetleri'ne devredildi. 1931 yılında 9. Kolordu bölgesinde bulunan ve emaneten tamir ettirilmesi için sözleşme yapılan Erzurum Hastanesi'nin 1934 yılında da halkın yardımının da alınma-

sıyla eylül ayı sonuna kadar ek yapım ve onarımının yapılması kararı alınmıştır.¹

Yokluklar içerisinde yapılan birçok tadilat, ilave düzenleme ve iyileştirme süreci 1936'da tamamlanan bina 1937 yılında

Şekil 1: Erzurum Asker Hastanesi

¹ BCA, FK: 30.18.1.2, YN: 17.10.8, T: 11.2.1931; 1BCA, FK: 30.18.1.2, YN: 47.51.2, T:14.7.1934

hastane binası olarak dönemin Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak tarafından hizmete açıldı. Büyük Millet

Şekil 2: Erzurum Asker Hastanesinin resmî mührü
"Erzurum Merkez Hasta-hânesi Tabib-i Evvel'ligi [1]329 (1913/1914)." $r = 20$ mm.; $h = 27$ mm.

Meclisinin kararıyla Erzurum Merkez Hastanesinin adı Mareşal Çakmak Asker Hastanesi olarak değiştirildi.

Binanın fiziki durumunun kötülüğü ve ihtiyaca cevap vermesinden ötürü yeni bir bina inşa edildi. 140 000 m² kapalı alanı olan bu bina tıp eğitim binası olarak planlanmasına rağmen bu şekliyle hayata geçirilemeyince Atatürk Üniversitesi'ne devredildi. 1997-2011 yılları arasında Üniversitenin ikinci hastanesi olarak kullanıldıktan sonra Büyükşehir Belediyesine devredildi. Bu arada Yenışehir'de daha yukarı kesimde 1995 yılında ikinci bir asker hastanesi inşa edildi. Hastaneler caddesindeki tarihi binasından buraya taşınan ve açılışı 12 Temmuz 2000 yılında yapılan Mareşal Çakmak Asker Hastanesi 2016 yılında Sağlık Bakanlığı'na devredildi. Yaygın adıyla Palandöken Dev-

let Hastanesi olarak anılan 225 yataklı bu hastanenin önce 10 Temmuz 2023'te faaliyeti durduruldu ve Şehir Hastanesi ile birleştirildi. Bu surette yaklaşık 90 yıllık Mareşal, 190 yıllık asker hastanesi tarih sahnesinden silindi. Kuruluşu 1904 yılı olan Gureba Hastanesi, 1924 yılında genç Cumhuriyetin yokluk içinde Ankara, Sivas ve Diyarbakır ile birlikte kurduğu Numune Hastanesi ile birleştirildi. Numune Hastanesi, SSK Hastanesi, SSK ve Nenehatun Doğum Hastaneleri, Göğüs Hastaneleri de aynı süreçte tek bir hastane bünyesinde toplandı.²

Bu meyanda bahsedilecek olan son adı Mareşal Çakmak Hastanesi olan Erzurum Asker Hastanesinin serencamıdır. Erzurum'da ilk Asker Hastanesi 1835 yılında açıldı. 1875'te Yoncalık Kışlasında Asker Hastanesi faaliyete başladı. Bu hastane önü cadde, arkasında hamamı bulunan tek katlı, düz damlı bir binaydı. 1883'de Sultan Abdülaziz zamanında Erzurum Merkez Hastanesi, 1902'de Mevki Hastanesi adlarını aldı ve 1911'de yatak kapasitesi 500'e çıkarıldı. Birinci dünya savaşında Ruslar tarafından tahrip edilen hastane 1920 yılında 15'inci Kolordu Hastanesi oldu. Hastane 1925 yılında Harbiye Kışlasına, şimdiki İç Tedarik Bölge Başkanlığı binası taşındı ve 330 yataklı Müstahkem Mevki Hastanesi adı verildi. Bir ara Merkez Hastanesi olarak da kayıtlarda görülen hastanenin sergüzeşti

yazının başında anlatıldı.

Maalesef, Birinci Dünya Savaşı'na Türk Ordusu, Türk halkı ve Türkiye hazırlanamamıştır. Sağlıksız yaşama biçim ve şartları, ulaşımın ve fiziki yapının olmayışı, bunların hepsinden önemlisi eğitimsizlik Türk Devleti'ni savaşta felakete götürmüştür. Daha savaşın ilk aylarında, askeri hijyen açısından yaşamsal öneme sahip, çadır, kaput, elbise, ayakkabı ve benzeri diğer ihtiyaçların karşılanamadığı, gıda maddesi temini ve tüketiminin sağlıksız, eksik ve kötü olduğu görülmüştür. Bir kısım önlemler alınmışsa da savaş şartlarında bunların yerinde ve yeterli olması ve hatta yapılabilmesi mümkün olmadığından mak-sada ulaşamamıştır. Savaşın ortalarına kadar önemi bilgisizlikten anlaşılamayan ve dikkate alınmayan asker ve sivil sağlığı savaş boyunca sürekli kötüye gitmiş, bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkması ve yayılması önlenememiştir. Geçmişteki örneklerde de görüldüğü üzere, Birinci Dünya Savaşı'nda da savaşarak yaralanan ve ölenlerden daha çok sayıda asker, bulaşıcı hastalıklar, açlık ve soğuktan ölmüştür. Türk Ordusu Kırım Savaşı'nda öğrendiği savaşta meydana gelen hastalık, yaralanma ve ölüm vesaire kayıtlarını tutmayı bu savaşta uygulamıştır. Sivillerin durumuna ilişkin bilgilerin bulunmadığı ya da sivil yöneticilerin bu tarz kayıt tutmadığı bu bilgilere göre özellikle bulaşıcı hastalıklarla mücadele ve teda-

² Erzurum Numune Hastanesi: Bölgenin Vazgeçilmez Metropol Hastanesi.
<https://www.sisoft.com.tr/haber/page?SYF=Detay&hb=135, dd 26.02.2003>

vi şartlarının 1916 yılının baharından itibaren bariz biçimde iyileştiği görülmektedir. Bunu 3. Ordu yönetimi ve sağlık işleri sorumlularının değiştirilmesine bağlamak mümkündür. Zira dikkatten kaçmayacak bariz bir zihniyet ve buna bağlı uygulama farklılığı görülür. Ancak bu iyileşmeden çok önce Erzurum Rus işgaline düşmüştür.³

Büyük Harbin ilk ve çetin aylarında hekimler askerlerden pek farklı olmayan şartlarda savaşı yaşamışlardır. Tüm fiziki ve maddi imkânların çaresizliğe döndüğü yerlerde insanüstü çabayla hizmet gayreti içinde olmuşlardır.

Erzurum Birinci Dünya Harbi yılları içerisinde adeta her binası hastalar için kullanılan en kalabalık hastaneler şehri olmuştur. Gerek harp öncesinde gerek harp sırasında bu konudaki hazırlıksızlık, örgütsüzlük ve imkânsızlık yaşanan savaş faciasını derinleştirmiştir. Bilhassa salgın hastalıkların doğurduğu, ordu komutanının bile hayatını kaybettiği felaket ibretimizdir. Yüzlerce sağlık elemanının hayatını kaybettiği bu musibetten çıkışta Tefik Salim (Sağlam) Bey ve ekibinin emek ve çabası tanımlanamayacak derecede büyük olmuştur. Erzurum tahliye edilirken “beşte biri ölen, yarısı hasta düşen, geri kalanı tahliye ve tedavi işlerinde sonuna kadar

Şekil 3: İbrahim Tali (Öngören)

hizmet eden hekimlerin mesailerini dile getirmek üzere 10 Kasım 1915 günü Merkez Hastanesi bahçesinde Hükümet ve ordu ileri gelenleri önünde hekimlere madalyalar dağıtılmıştır.”⁴

Tefik Sağlam Bey hayatlarını vatan savunmasında tereddütsüz harcayanların anısını unutmamış, vefasını bir anıtı planlayıp yaptırarak göstermiştir. Bu acı durumun tanığı olmuş ve bizzat yaşamış olan “3. Ordu Sıhhiye Reisi Dr. Tefik Salim (paşa) ve Kızılay Hastanesi Başhekimisi ve Ordu Aşısı Hazırlama Evi laboratuvar şefi Server Kâmil Beyin taleplerinin iletildiği Atatürk’ün İbrahim Tali ve Refik Saydam beylerin müzaheretleriyle teşebbüs oluşturulmuş, 3000 lira bedelle Ali Hadi Bara⁵ beye yaptırılan anıt

Şekil 4: Tefik Salim (Sağlam)

nizamiye kapısı önünde törenle dikilmiştir.”⁶

Tefik Salim (Sağlam) de ‘Harb-i Umumi’de asker sağlık hizmetlerindeki var olan tüm eksik ve imkânsızlığın sağlık çalışanlarının insanüstü gayretleriyle aşıldığını ifade eder. Harb-i Umumi veya Büyük Harp de denen Birinci Dünya Savaşı sırasındaki hizmetine ilişkin anılarını kaleme aldığı eserini⁷ bir tıp bayramında 3. Ordu’nun sağlık çalışanlarına aşığıdaki satırlarla ithaf eder:

“Dünya harbinde, bundan günü gününe tam 25 sene evvel, Kafkas cephesinde 3. ordu sıhhiye reisliğine tayin olundum. 32 yaşında genç bir sıhhiye subayı olarak yüklenmişim bu ağır iş başında 3,5 sene kaldım. Bu hayatımın en

³ Hakan Hadi KADIOĞLU. Erzurum Düşerken, Sağlık Hizmetleri ve Şehitleri

⁴ Kemal Özbay. Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri, c III, kitap I, İstanbul, 1981, s321

⁵ Ali Hada BARA (1906-1971). Uluslararası tanınırlığı olan Türk heykeltıraşı. Sanat eğitimini Fransa’da almış ilk heykeltarı 1928 yılında yapmıştır. Bazı eserleri yıllara göre şunlardır: Atatürk büstü ve Tefik Fikret büstü¹⁹³², Mareşal Fevzi Çakmak büstü (1933), Adana Anıtı (1933 – 1935), Gemlik Atatürk Heykeli, ikinci bir Atatürk büstü ve Ahmet Rasim büstü (1936), Harbiye Anıtı (1937), Nazilli Atatürk Heykeli (Zühtü Müridoğlu ile) (1938), Atatürk başı (1939), Barbaros Anıtı (Zühtü Müridoğlu ile) (1941 – 1943), Zonguldak Atlı Atatürk Anıtı ve Atlı İnönü Anıtı (1945-1946)

⁶ Kemal Özbay. Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri, c III, kitap I, İstanbul, 1981, s340

mesut devresidir.

Orada çok şey gördüm ve çok şey öğrendim. Erzurum önünde müthiş bir kış ortasında, 32 derece soğukta çarpışan ordu da Türk askerini tanıdım. Sivri Gediginde mekkârisiz kalan taburunu sargısız ve ilâçsız bırakmamak için bir bohça içine doldurduğu ilâçları binek hayvanına yükleterek yanında kendisi yaya giden **ellisini geçmiş bir tabur hekiminin** sakin ve mütevazı çehresinde Türkün gerçek yüzünü seçtim. Ordu Erzurum hattına çekildiği zaman Korucuk'taki hastalarını nakletmek için avcı hattının ilerisinde kalan **genç ve ateşli bir hekimin** telefonda soğukkanlı ve sakin bir sesle verdiği son raporunu dinlerken Türkün istikbaline olan sarsılmaz imanını sezdim. Akkoyunlu Yaylasında bütün gün süren son derece yorucu bir teftiştan döndükten sonra gece geç vakit seyyar hastanelerin birinden haber alamadığı için bitkinliğine bakmayarak atına binip seyyar hastanesini aramağa çıkan **yaşlı bir kolordu ser-tabibinden** yüksek bir vazife aşkı dersini aldım. 1917'de ordu iâşe darlığından bunaldığı bir zamanda Giresun'la Şebinkarahisar arasında; 65'lik ninelele, 10 yaşında çocukların sırtlarında torbalarla orduya erzak taşıdıklarını gördüm. Çocuk ve ihtiyarlardan oluşan bir halk kafilesinin, başında kaza kaymakamı olduğu halde, Koyluhisar'dan Suşehri'ne sırtlarında erzak dolu torbalarla yaya geldiklerini, Suşehri kapısında menzil kurmay başkanının ihtiyar bir ninenin sırtından aldığı buğday tor-

basını yüklenerek Yeniköy'e yollandığını yaşlı gözlerimle seyrettim. Bunlar büyük felâketten sonra İstiklâl Harbini yapacak milletin Talas'ta **genç birer yüzbaşı** evlâtları idi. Merzifon'da, **hekim** 3.500 ve 2.500 yataklık hastaneleri temiz, muntazam birer müessesede halinde idare ettiler. Bunda idareyi eline alacak Türk gençliğinin kudret ve olgunluğunu görmemek kabil midir? Türk ordusu cihan harbinde Kafkas cephesinde yalnız kendinden çok kuvvetli bir düşman ile değil, aynı zamanda kahreden bir tabiatla, açlıkla ve her türlü yoksullukla savaştı. Türk milleti orada da tarihinin büyük destanlarından birini yazdı. Bu büyük işte **Türk sıhhiye subayları** da diğer silâh arkadaşları gibi, bütün kudretlerini, varlıklarını vatanın hizmetine verdiler. Birçokları bu uğurda vazifeleri başında hayatlarını, sağlıklarını seve seve feda ettiler. 3. Orduda **Türk sıhhiye subayı** hiç bir yabancının yardımı olmadan, sırf kendi kafasıyla, kendi eliyle, çok büyük işler gördü ve adeta mümkün olmayanı yaptı. Şu küçük eser bu fedakâr Türk evlâdının başardığı işin, aralarında yaşamak saadetini ve başlarında bulunmak şerefini tatmış bir insan tarafından yazılmış kısa bir tarihçesinden ibarettir. Kimsenin tevazuunu incitmemek ve kimseye karşı haksızlık yapmamak için yazılarımda mümkün olduğu kadar ad anmaktan çekindim. Zira bu büyük iş onların müşterek eseridir. Bu sebepten kitabımı da onların aziz hatıralarına, 3. Ordunun Meçhul Sıhhiye Subayına ithaf ediyorum."

Bu konuyla ilintili olarak Tevfik Sağlam'ın öğrencisi olan Prof. Dr. Nusret Karasu hocasının 10. Yılı anma töreni vesilesiyle şunları ifade etmektedir: "Ben, hocanın Verem Savaşı kadar önemli saydığım büyük eserini Erzurum'da Mareşal Çakmak Hastanesi bahçesinde Birinci Cihan Harbi içerisinde Erzurum'da yaralı ve hasta askerlere bakarken, hastalanarak vefat eden Tabip, Eczacı, Cerrah, Diş Tabibi ve Tıp Fakültesi son sınıf öğrencileri için daha doğrusu insanlarca kadir ve kıymetleri ancak hastalıkları arasında değerlendirilen bir sınıf için diktirmiş olduğu abidede bulurum." Bu abide ile beraber Mareşal Fevzi Çakmak Hastanesinin zemin katının koridorunda bu şehitlerin isimleri mermer levhalar üzerinde tarihin takdirine terkedilmiş bir armağan olarak durmaktadır. "Hoca bu abideyi kendi başına düşündü, kendi başına yardımcıları buldu ve hiçbir taraftan destek istemeden başarıya ortaya koydu." Bu abidenin beni en çok etkileyen yönü, vatanın birliğini ve dirliğini sağlamak üzere canlarını ortaya koymuş olan insanlar içerisinde ölümü göze almış Ermeni, Rum ve Yahudi tabip, eczacı ve diş tabibi vatandaşların sayılarının da oldukça çok olduğunu görmüş olmamdır. "Bu abide, kararmış ruhları, kanlanmış gözleri ile Türkiye ve Anadolu idealinde bir vücut olarak çalışan ruhları küçümseyerek, kin güderek Türklere silah çevirmeye kalkan kanlı ellerin, şaşkın inatlarına indirilmiş bir darbe olarak ebediyete kadar ayakta kalacaktır."(Tablo)

KAFKAS CEPHESİNİN SİHHİYE SUBAY ŞEHİTLERİ

Sıra	Rütbe	Adı/Soyadı (Babaadı)	Memleketi	Mezuniyet Tarihi
HEKİMLER				
1	Yarbay	Mehmet Nuri Hasan		1306/1890-1
2	Binbaşı	Bahri Mehmet Kabasakal		1318/1902-3
3	Binbaşı	Burhanettin Halit (Halil?)	İstanbul	1317/1901-2
4	Binbaşı	Cavit Osman	Midilli	1317
5	Binbaşı	Hüseyin Hüsnü Atıf	Bosna	1311/1895-6
6	Binbaşı	Hüsnü Mehmet	Bandırma	1315/1899-1900
7	Binbaşı	S. Sabri Mehmet	Aydın	1321/1905-6
8	Binbaşı	S. Sabri Hilmi	Eyüp	1321/1900-1
9	Binbaşı	Sabri Cemil	Kandilli	1317
10	Binbaşı	Abdurrahman Şerif	Medine	1316
11	Binbaşı	Osman Raik	İstanbul	1309/1893-4
12	Binbaşı	M. Fuat Emin	Aksaray	1313/1897-8
13	Binbaşı	Mehmet Rıfat		1317
14	Binbaşı	Ahmet Hasan	Beşiktaş	1313
15	Binbaşı	Mehmet Naim Hüseyin		1316
16	Binbaşı	Mehmet Asım	Halep	1320/1904-5
17	Binbaşı	Ali Naşit Şevki	Selanik	
18	Binbaşı	Sadullah Mustafa	Sofya	1317
19	Binbaşı	Selim Mustafa		
20	Binbaşı	Ahmet Reşit Hasan	Ünye	1313
21	Binbaşı	Y. Ziya Derviş	Sütlüce	1315
22	Binbaşı	Nuri Mehmet Sait	Şumnu	1315
23	Ön Yzb	H. Recai Ömer	Kadıköy	1320
24	Ön Yzb	B. Mevlüt Nuri	Osmaniye	1321/1905-6
25	Ön Yzb	S.Fevzi	Kastamonu	1326/1910-11
26	Ön Yzb	Adil Mehmet	Kasımpaşa	1318
27	Ön Yzb	O. Remzi A. Haydar	Sivas	1320
28	Ön Yzb	Mehmet Fevzi	Elazığ	1323/1907-8
29	Ön Yzb	Nihat	Aksaray	1323
30	Ön Yzb	M. Şükrü Arif	İstanbul	1323
31	Ön Yzb	H. İbrahim	Aşıkpaşa	1321
32	Ön Yzb	Mustafa Asım	Bursa	1326
33	Ön Yzb	İ. Asım Abdullah	Halep	
34	Ön Yzb	Rasim Salih	İstanbul	1319/1903-4
35	Ön Yzb	Tasin Salih (Salim?)	Kastamonu	1319
36	Ön Yzb	R. Sukuti	Ayasofya	1321
37	Yzb	Muzaffer Ali	İstanbul	1327/1911-2
38	Yzb	Ö. Mustafa Açık	Türbe	1327
39	Yzb	Hüseyin Mehmet	Trabzon	1328/1912-3
40	Yzb	Nihat Salim (Selim?)	Defterdar	1329/1913-4
41	Yzb	Halit Mustafa	İstanbul	1329
42	Yzb	Vicdani Mustafa	Mihalıç	1330/1914-5
43	Yzb	H. İbrahim	Şerifçe	1328
44	Yzb	Hamdi Hasan	Zile	1327
45	Yzb	Hilmi Ali	Seydişehir	1329
46	Yzb	Hasan Tahsin	Kıbrıs	1326
47	Yzb	H. Hüsnü Süleyman	Aydın	1330
48	Yzb	Davut Ahmet	Musul	1330
49	Yzb	H. Hilmi Salih	Eyüp	1323

Sıra	Rütbe	Adı/Soyadı (Babaadı)	Memleketi	Mezuniyet Tarihi
50	Yzb	M. Zeki Reşit	Şam	1327
51	Yzb	Selami Ahmet	Hopyar	1327
52	Yzb	Şevket Raif	İstanbul	1326
53	Yzb	S. Yakup	Fındıklı	1330
54	Yzb	Tayyip Hasan	Harput	1330
55	Yzb	Kemal Rıfkı	Firuzğa	1329
56	Yzb	Tevfik H. Hüsnü	Yenimahalle	1329
57	Yzb	Faik Ferit	Şam	1329
58	Yzb	Kadri Nafi	Göztepe	1327
59	Yzb	Sami Salih	Kumkapı	1326
60	Yzb	Mehmet Remzi	Trabzon	1329
61	Yzb	Mehmet	Şehremini	1328
62	Yzb	Münür Ferdi	İstanbul	1323
63	Yzb	Raşit Arif	Aksaray	1323
64	Yzb	Ahmet Abürrezzak	Şam	1323
65	Yzb	H. İbrahim	Beylerbeyi	1324
66	Yzb	Ferdi	Kocamustafapaşa	1326
67	Yzb	İ. Fehmi Hasan	Manisa	1329
68	Yzb	M. Ali Halil	Manisa	1326
69	Yzb	Ra(h)mi Halil	İstanbul	1327
70	Yzb	Mecdettin Ömer	Üsküdar	1326
71	Yzb	Nazif (Nafız?)		
72	Yzb	Nurettin Fettah	Kolonya(?)	1330
73	Yzb	Nuri Ahmet	Eğrikapı	1326
74	Yzb	Kenan Eyüp	Haydarpaşa	1326
75	Yzb	İskender		
76	Yzb	Ohannes Kirkor	Eğin	
77	Yzb	İ. Abbas	Trablusşam	
78	Yzb	Armenak Haçador		
79	Yzb	Andotoryadis (Andotoryanis)	Samsun	
80	Yzb	İsak Avram	İstanbul	
81	Yzb	Odisyos Hacısava	Bafra	
82	Yzb	İsmail Salamon		
83	Yzb	Tanas Yorgaki		
84	Yzb	Atanas İstinyo		
85	Yzb	İlya Papadopulos		
86	Yzb	Ohannes	Diyarbakır	
87	Yzb	Adem Şevket	Manastır	
88	Yzb	Avram David	Bergama	
89	Yzb	Artin Babıkyan Agop		
90	Yzb	A. Somalidi	Trabzon	
91	Yzb	Hasan Selahattin	Girit	
92	Yzb	Dikran		
93	Yzb	Andryakolidi	Mürefte	
94	Yzb	D. Yorgaki	Selanik	
95	Yzb	Dikran N(W)azart	Sivas	
96	Yzb	Recai		
97	Yzb	M. Sedat Zeki	İstanbul	
98	Yzb	Aziz		
99	Yzb	Ali Murteza Hasan		

Sıra	Rütbe	Adı/Soyadı (Babaadı)	Memleketi	Mezuniyet Tarihi
100	Yzb	S. Tacettin	Tacikistan	
101	Yzb	Fahri Yaşar		
102	Yzb	Rehat Yanmuisis		
103	Yzb	Karabet Bekyan	İzmir	
104	Yzb	Kemal		
105	Yzb	Keğork Horhoroni		
106	Yzb	İ. Leon Karakin		
107	Yzb	Mustafa Şakir		
108	Yzb	M. Emin Necati	İstanbul	
109	Yzb	Mustafa Lütü Hasan		
110	Yzb	Minas Demirciyan		
111	Yzb	Mehmet Münir	Samsun	
112	Yzb	Mehmet Ali Neşet		
113	Yzb	M. Nuri Mahmut (Mehmet?)	Yafa	
114	Yzb	Mihran Ropen		
115	Yzb	Vartanyan		
116	Yzb	Yorgaki	Haydarpaşa	
117	Yzb	Yusuf Ziya		
118	Yzb	Yuvan Todoraki	Şarköy	
119	Yzb	Yuvanidis Yanis	Nide	
120	Yzb	Yorgi Mihail	Kastamonu	
121	Yzb	Ahmet Mithat		
122	Yzb	Süfyan		
123	Yzb	A. Leonidi	Isparta	
124	Yzb	M.Nuri Süleyman	Tophane	
Cerrahlar				
1	Kolağası	M. Eşref Süleyman	Diyarbakır	
2		Salim Eşref	İstanbul	
3		Osman Nuri Ali	İstanbul	
4		Mustafa Bekir	Malatya	
5		Mehmet Ali	Orhangazi	
6		İsmail Hakkı Mehmet Emir	Eğir	
Diş hekimleri				
1	Üsteğmen	Hayık Karabet	İstanbul	
Tıp Fakültesi Talebeleri Tabip Muavinleri				
1		Ahmet Hamdi	Kasaba	
2		Ahmet Hasan Ömer Kemal	Aydın	
3		Rasim Bilal	Yalçın	
4		Remzi Adem Vasfi	Beyazıt	
5		Ali Muhsin	İstanbul	
6		İzzettin Ahmet Salim	Trabzon	
7		Nikola İstapan		
Eczacılar				
1	Binbaşı	Neşet İbrahim	Arapkir	1311
2	Binbaşı	Mustafa Ragıp İsmail	Gebze	1313

Şekil 5 : Mareşal Çakmak Hastanesi (Yenişehir Mevkiinde, Sağlık Bakanlığına devrinden önce)

Mareşal Çakmak Hastanesi'nin yer değişikliği sırasında yeni yerleşkenin yine nizamiyesine yerleştirilen bu anıtın heykelleri Hastane'nin Sağlık Bakanlığı'na devredilmesi ile "yok edilmiş" sadece sağlık şehitlerinin adlarının kazıldığı mermer plakalar kalmış, daha sonra bunlarda nisyana terk edilmişlerdir. Dünya Savaşı, Sarıkamış Muharebesi, Şehitler üzerinden bolca hamasetin yapıldığı günlerde bunların cereyan etmiş olması kahredicidir.

Umut ve beklentimiz şu an asli vazifesinden uzaklaşmış bulunan Şerif Efendi polikliniği (Gureba Hastanesi veya Sağlık Müdürlüğü binasının Erzurum Sağlık Müzesi halinde düzenlenmesi ve bu anıtın mümkünse aynısının değilse replikasının Sağlık Müzesinin göze gelir bir alanında yeniden ikamesiyle Sağlık Şehitlerimizin, ömrünü milletinin sağlık hizmetine adanmış insanların aziz hatıralarının tazim edilmesidir.

Türkiye

türkiye türkiye dağlarını duman almış
üzümler memleketi, tütünler memleketi
türkiye türkiye çok gülmüş çok ağlamış
sabırlı bağı yanık insanlar memleketi
bulut gibi köpürmüş topraktan bereketi
pehlivan dağlarında şafaklar büyümüş
ve o nehirler delirip gür gür gelirler
bir şarkı gibi dağdan denize yürümüş

sen türkiye'sin sağdıçım kirvem türkiye
insanların insanların ah senin insanların
morca gözlerinden öpsem namuslu gözlerinden
asiye'm işveli hatice fistanı dal işlemeli
sen kırk köyün içinde şanlı zeyneb'im
şabanı vurdular yirmi yaşında, köprü başında
gel yılmaz mahmud'um gel bilaloğlan
arabamın atları, deh deh deh aman da
ha burası karadeniz gemiler yatar limanda
deryalar aslanı şems-i bahrî kamil reis
bu insanlar senden gelir sana gider
tarlaya savrulmuş buğday gibi türkiye

sen türkiye'sin ekmeğim tuzum türkiye
omzumda mavzer koynumda çevresin
ve kıl heybemde taze lor peyniri
gök rengi süt karanfil rengi şarap
batan güneş gibi bakır taşkömürü
ve rüzgara vermiş saçlarım nefti ormanlar
ve köylere karşı sarışın harmanlar
ferik elması kavun karpuz dut ve kayısı
fındık da sende ceviz de sende badem de sende
alnımın teri gözlerimin nuru türkiye

sen türkiye'sin evim barkım köyüm obam türkiye
o senin çifte çarşılı harp görmüş şehirlerin
sahilde mersin yayla türküsü konya.
adana'nın yolları taştan yola çıkıp maraş'tan
ezanla birlikte vardık bir akşam urfa'ya
bursa'nın ya bursa'nın ufak tefek taşları
uçan yıldızı dondurur ardahan'ın kışları
erzincan'da bir kuş var kanadı gümüş pul pul
ve göğe kılıç gibi çekmiş minarelerini
şehirler padişahı canım istanbul

türkiye türkiye ay'lı yıldız'lı türkiye
sen mehmed'sin omuzların anadolu yaylası
aladağlar toros'lar dev gibi gövden
sen şehid oğlu şehid babası
sana selam olsun dünya'dan hürriyet'ten

MUSTAFA BULAT, "VAROLUŞ",MERMER YONTU,330x185x76 cm,2022,,

